משנה א בנטל ידו א' לטהרות. אפילו בב' לריעותא שהיה פחות מרביעית שמשיורי טהרה. וגם רק משטיפה א'. אפ"ה ידו טהורה. אבל בנטל ב' ידיו. דוקא בחדא לריעותא שנטל מרביעית בשטיפה אחת. או בפחות מרביעית שמשיורי טהרה. אבל נטל בב' שטיפות. טהורין. אבל בב' לריעותא. שהיה פחות מרביעית שמשיורי טהרה. וגם רק בשטיפה אחת לא מהני. מיהו אע"ג דבנטל מרביעית בשטיפה אחת ידיו טהורין. אעפ"כ המים עצמן טמאין. ובנטל לשם לתוך המים ככר. אפילו היה של חולין נטמא [ובנגע בידיו הלחין בכבר. י"א דאפילו הוא של תרומה טהור]:

משנה ב נטל ראשונים אפילו רביעית ונטלו למקום א'. ושניים נטל למקום אחר. ככר שנטל לראשונים נטמא [להרמב"ם אפילו הכבר חולין] ובנטל הכבר לשניים טהור. אפילו הכבר תרומה ובמעורבין שניים וראשונים הכבר שנטל לשם נטמא. יד שנטל אותה ב' פעמים. ונגע בה יד שלא נטל. נטמאה. אבל א"צ לנגבה אלא שוסף עליה שלישית וטהורה. מצא על ידיו אחר נטילה ראשונה קיסם או צרור. או אפילו דבר שנוצר ממים. אז אם לא היו רביעית. אפילו הסיר הקיסם ונטל את"כ מים שניים טמא עד שינגב ויטול. אבל בהיו ראשונים רביעית. דוקא בהיה הקיסם דבוק בהיד שחצץ. אף שהסירו קודם השניים ונטל שמא עד שינגב ויחזור ויטול:

משנה ג מים שנטל רק חוץ לפרק. וחזרו ליד הטהורה. או אפילו בנטל שניים לתוך וחוץ לפרק ביחד. נשארה בטהרתה. אבל מים ראשונים שנטל תוך וחוץ לפרק. נטמא היד. ואע"ג שנטל אח"כ גם שניים תוך וחוץ לפרק. לא מהני. וצריך לנגבה ולחזור וליטול. שאין מים שניים מטהרין רק המים הראשונים שנשארו תוך הפרק. ולא שבאו משם לחוץ לפרק. או למקום אחר [וכליעל ס"ב] וחזרו משם לתוך הפרק. ואפילו נטלו הראשונים מהיד שנטל ליד שלא נטל תוך הפרק. וחזרו משם ליד שנטל. או אפילו נטל כל יד לעצמה בראשונים. ושוב נגעה יד בחברתה. הידים טמאות וצריך לנגבן קודם נטילה [והוא בלא היו בראשונים רביעית]. ואם בשעת נטילת הראשונים היו דבוקים ב' הידים זה בזה. והפרידן וחזר והדביקן בשעת נטילה ב'. טהורות. אבל בנטל הראשונים רק על יד א'. אפילו לא רצה ליטול יד חב' הטמאה כלל. רק נגעה הטמאה בהטהורה כדי לשפשף הטהורה. נמצא שנגיעת יד הטמאה בהמים לא היה לצורך נטילה. אפ"ה נטמאה גם היא. דלא דמי לנחתום שנגע בידיו טמאות במים. שלא טימאן [כפ"א מ"ה] דהכא שאני שבאו המים הראשונים להיד הראשונה דרך נטילה. מיהו דוקא בהתכוון בנגיעת טמאה בטהורה כדי לשפשף. אבל בנגעה טהורה אפילו בראשו [שהוא מקום שכשנגע שם אחר ניגוב. צריך להזור וליטול] וכוונתו כדי לנגב היד. או בנגעה הטהורה אפי' בכותל קשה שאין המים נבלעין בתוכה. אבל כוונתו כדי לנגב היד, טהורה. ד' וה' מניחין ידיהן זה תחת זה או זה על זה. ונוטלין כולן מרביעית אחת. ובלבד שיהיה בשיעור גודל הידים כדי שיטלו כולן בהן עד הפרק. ולא ידחקו ולא ירחקו הידים זמ"ז:

משנה ד כל ספק בנטל"י טהור. בין שמספק שנעשה בהן מלאכה. או שמספק אם היה בהן רביעית. או שמא נפסלו ע"י נט"י של אחר. או ע"י שתיית בהמה. או ע"י שינוי מראה. או שמספק אם נטל ידיו. או שמספק אם נטמאה היד אחר נטילה. ע"י נגיעה במקום טמא. או שידיו טמאות ומספק אם נגע בכבר תרומה או אפילו אם ודאי נגע וא"י אם נגע בכבר טהור או טמא. או שמספק אם נגע כבר התרומה ביד טמאה או טהורה, הכל טהור:

ידים המכנים פרק ג

ציונים

א המכנים חולין לג יחלפו מגיגה פ"ב ה"ת. ידיו שיהו פנוי פ"ת מס' לחב"ש פ"ב. להיות שמות שם.

תוספות חדשים

א תוי"ט ד"ה המכנים כו'. לא מי"ח דבר כו'. אלא גזרה קדומה היא והסיח די"ת דבר שגזרו על סתם ידים לאו משום טומאה היא אלא משום לסתם ידים עסקניות הן וטמא נגעו במקום הטעות כמבואר במסכת שבת בשיעת י"ת דבר:

משנה אחרונה

פ"ג א המכנים ידיו. אלא גזרות גזרו בידים. ברלשונה גזרו ידים שנגעו ברלשון או בשני שאין מטמאין את הגוף מטמאין את הידים. ואה"כ בא אלמה וגזר על סתם ידים לקדש ולא לתרומה ואחריו באו וגזרו אף לתרומה כדאיתא פ"ק דשבת:

תוספות יום טוב

פרק ג א המכנים ידיו לבית המטוגע. וכל הני דבפרקין דמטמאים את הידים. לא מי"ח דבר הן. חוץ מכתבי הקדש. כמ"ש במתני' לקמן. אבל גזירתן דאפילו ידים הטהורות בודאי. כשנגעו באלו נטמאו. ואלו ידים די"ח דבר בסתם ידים הוא כמ"ש הר"ב בפ"ק דשבת. והכי מוכחא לה מדברי הרמב"ם פ"ח מהלכות אבות הטומאות. וכן תשיב נמי התם פגול ונותר דסוף פסחים ועוד שלא נשנו במשנה: **כל** המטמא בגדים כו'. עיין בפירוש הר"ב דר"פ בתרא דזבים. דלדש אינו מטמא. להכי פליגי בידים: **בשעת** מגעו. עיין מ"ש בר"פ בתרא דזבים: וכי

ידים המכנים פרק ג

פרק ג א המכנים ידיו לבית המנוגע.

ידיו תחלות א) דברי ר"ע. וחכ"א ידיו שניות ב). כל המטמא בגדים בשעת מגעו ג). מטמא את הידים. להיות תחלות ד). דברי ר"ע. וחכ"א להיות שניות

ר' עובדיה מברטנורה

פרק ג א המכנים ידיו לבית המנוגע ידיו תחלות. פוסל א' בחולין. דרלשון עושה שני בחולין. ומטמא אחד ופוסל אחד בתרומה. ומטמא שניים ופוסל אחד בקדש: כל המטמא בגדים בשעת מגעו. כגון זובו של זב. ורוקו. וכל הני דתנן בפרק בתרא דזבים. שהמוגע בהן מטמא בגדים בשעת מגעו: וכי אליך

מלאכת שלמה

פ"ג א המכנים ידיו לבית המנוגע חולין פ' השוחט דף ל"ג והתוספתא שהביאו שם בגמרא הביאה הר"ם ז"ל בספ"ק דטהרות וכתבתי' אני בפ' בתרא דטהרות סי' ד'. ידיו תחלה גרסי' וכן הגי' הרי"ף ז"ל:

מטמאין

חזון נחום

א המכנים ידיו וכו' עיין בתו"ע ובלבוש הרמב"ם וסרלב"ד דפ"ח מהלכות אבות הטומאות. כל המטמא בגדים בשעת מגעו וכו' לשון הרמב"ם שם אפילו המכנים ידיו לבית המנוגע או שנגע בידיו בלתם שמטמא בגדים עד שלא פירש מטמאתו הרי ידיו שניות ע"כ. ותכמיס אומרים את שנטמא בתב הטומאה וכו' עיין בפי' הר"ם וכתו"ע ולשון הרמב"ם בפי' ותכמיס אומרים כי אוכל רלשון וכלי שני הוא אשר יטמאו את הידים ומחזיקן שניות ע"כ. ובתוס' דמר לא ידעמא דמ"ם וכלי שני דהא נטמא בתב הטומאה בעינן וסוא רלשון וכ"כ הוא ז"ל שם ו"ל כל המוגע בידיו בלשון לטומאה בין שסיה אותו רלשון לתם או כלי או אוכל או מבקש טמא ונטמאו ידיו בלבד פר הפרק ע"כ ופ"ם בדברי הרלב"ד והם דברים פשוטים במבמה שלפניו לדברי תכמיס דלכי שנטמא במבקה אינו מטמא את הידים וכן מוכח בהדיא מלשון הרמב"ם המבר שדוקא המבקה עצמו שהוא רלשון מטמא את הידים אבל כלי שנטמא מתמת מבקה אינו מטמא את הידים וא"ל שהוא ע"ם וא"ל רלשון במקום שני:

פיין

יבין תפארת ישראל יבין

פ"ג א) ופוסלין עוד א' בחולין. ומטמאה א' בתרומה. שהוזר שטמא לפסול שוב א' בתרומה. ועד ד' בקודש: ב) וכני קיי"ל [רמב"ם פט"ז ה"ח ופ"ח מלסט"ו ה"ב]. ומומאה זו וכן איזה טומאות ידים דתשיב בפרקין [ולהרמב"ם ולר"ב מבתבי קודש שב"ל מטמאין הידים. כמשנה ג']. כולן מד"ם. וגזירות קדומות הן קודם שגזרו על הי"ח דבר [כפ"ח דשבת]. רק שבהי"ח דבר גזרו גם על כל סתם ידים. שלא ידע בהן שום טומאה. שג"כ יהיו כשניות לטומאה. כשלא שמרן מטיוסת. ופלוגתייהו דר"ע ורבנן הכא. מדגזרינן ידו אמו גופו. ר"ע סבר ידיו כגופו

שוינהו רבנן. ולהכי הו"ל ראשון. ולחכמים הוי ידים כסתם ידים דעלמא שוינהו. והו"ל שניות [כתולין ל"ג ב']: ג) כגון המוגע בזב או זבה ומבריהן. או במשכב ומושב שלהן. או במטיוטותיהן. דכל המוגע בחד מהני מטמא בגדים וכלים שמוגע בהן אז [כפ"ה דזבים מ"ז וז"]: ד) דאף דהמוגע הו"ל אפילו קודם פרישתו מטומאה אינו מטמא אדם [וכ"ח]. עכ"פ מטמא את הידים שמגע בהן. אפילו לאחר שפירש מהטומאה [כרפ"ה דזבים]. וכ"ל דפלוגתייהו. דלר"ע כיון דהמגיע הי' קודם פרישתו אסמ"ו. גזרו בכל המוגע בו. אמו מוגע בתפ"ו

שמגע

www.daat.ac.il www.hebrewbooks.org

היאך אפשר להם להיות תחלה. שאין ראוי להיות תחלה אלא הנוגע באב הטומאה. ואם נגע בידיו באב הטומאה נטמא כל גופו. הלכך אין בידי למנוע *ידים תחלה. חוץ מהמכנים ידיו לבית המנוגע. שאם הכניס ידיו. לא נטמא כלו. והמטמא בגדים בשעת מגעו. שאע"פ שהוא חשוב אב הטומאה לטמא בגדים ולעשות ראשון ושני. אינו חשוב אב הטומאה לטמא אדם. אבל מטמא את הידים שנגעו בו להיות תחלות. ואין הלכה כר"ע: את שנטמא באב הטומאה. כלומר אוכלים וכלים שנטמאו באב הטומאה: מטמאין את הידים. ולא אוכלים וכלים שנטמאו במשקין. דאין שני עושה שני. והלכה כחכמים: במה היתה הטומאה של תנור. באב הטומאה או במשקה: ב כל הפוסל את התרומה. דהיינו שני לטומאה שהוא פוסל שלישי

*) כל"פ הגי' למעלה לכם ידים. בתרומה

ולא שמעתי יב) מה אמרה לו. אמרו חכמים מבואר הדבר יג). את שנטמא באב הטומאה. מטמא את הידים. בולד הטומאה. אינו מטמא את הידים: ב כל הפוסל את התרומה יד). מטמא את הידים להיות שניות טו).

שניות. אמרו לו לר"ע. היכן מצינו שהידים תחלה בכל מקום. אמר להם וכי היאך אפשר להן להיות תחלה. אלא א"כ נטמא גופו. חוץ מזה ה). האוכלין והכלים שנטמאו במשקין ו) מטמאין את הידים להיות שניות. דברי ר' יהושע. והכ"א את שנטמא באב הטומאה ז). מטמא את הידים ח). בולד הטומאה ט) אינו מטמא את הידים. אר"ש בן גמליאל מעשה באשה א' שבאת לפני אבא. אמרה לו נכנסו ידי לאויר כלי חרש י). אמר לה בתי ובמה היתה טומאתה יא).

וכי היאך אפשר כו'. כתב הר"ב שאין ראוי כו'. וז"ל הר"ם כלומר מה שלא מלינו הייגו משום דלא אפשר *[ומ"ש הר"ב שאם הכניס ידיו לבית המנוגע כו'. כדתנן במשנה ו' פי"ג דנגעים: *[את שנטמא באב הטומאה כו'. כתב הר"ב ולא אוכלין וכלים שנטמאו במשקין. וכן ל' הר"ם. ולפי שאין כלים מקבלין טומאה מולד אלא ממשקין. כדתנן בפ"ח דפרה מ"ה. להכי הולך לפרש כן. ואגב נקט אוכלים. אע"פ שאוכלים מטמאים בולד. שהרי בהן מונין ראשון ושני כו' כדתנן במסכת טהרות]: אמרו חכמים מבואר הדבר כו' כלומר איך צריך להסתפק. כי כבר מפורש הדבר היטב. מהר"ם: ב כל הפוסל את התרומה מטמא את הידים להיות שניות. האי כללא לאו כדבנן דלעיל דאמרי בולד הטומאה אין מטמא*. אלא כרבי יהושע כדקתני דברי רבי יהושע

*) כל"פ וכל"ק מטמא את הידים.

ציונים

מה שנטמא מ"ר. עם פ"ה: ב בכל השרש: חגיגה דף פסחים יא. ירושלמי חגיגה פ"ג ה"ח. תוספ' יום טוב יד ב

חילופי גרסאות

א רשב"ם: בכ"ב רא:

תוספות חדשים

א במשנה אמר לה בתי כו'. מאחר שהולך לשאול לה. דאי אף אם נטמא בולד הטומאה מטמא את הידים. לא היה צריך לשאול בשם נטמא התנור (הרא"ש):

א תוי"ט ד"ה אמרו חכמים כו' מבורש הדבר היטב. ואינו כן דעת הרא"ש. עיין לעיל: ב תוי"ט ד"ה כל הפוסל כו' דברי ר' יהושע. ואלו דאליעזר למיתני הוא מטמא את חברתה. ואלא גם זה כללא כל הפוסל את התרומה. דאם יהא ידו אחת טמאה פוסלת את התרומה. כדאיתא סוף פרקין דלעיל. משום דהכא אלו בכא דוד מטמא לא איירי אלא בקודש. כדאיתא בחגיגה פ"ב דף כ'. (הרא"ש):

מלאכת שלמה

מטמאין את הידים להיות שניות דברי ר' יהושע. כתב הר"ם ז"ל אע"ג דפלוגתא דר"ע ורבנן במכנים ידיו לבית המנוגע לתרומה ולקודש כדאיתא בפ' שני דחולין סיפא דאוכלין והמשקים דפליגי בה ר' יהושע ורבנן לקדש דוקא ולא לתרומה ע"כ: אמר רשב"ג ס"א אמר רבן גמליאל. אמר לה ובמה ס"א בתי ובמה וכו': היתה טומאתה ס"א היתה הטומאה ס"א היתה טומאתו: מבואר הדבר כך ל"ל. (א) ופי' הרא"ש ז"ל מבואר הדבר מאחר שהולך היד בולד ולד הטומאה אינו מטמא את הידים אלא ודאי אם ולד ואי ולד הטומאה עובה ידים שניות לא היה צריך לשאול לה ודאים תותבת היא זו ואין כאן ספק: ב כל הפוסל. עיין בתוי"ט שכתב דהר"ב והרמב"ם דפלוגתייהו לתרומה ולא לקדש אלא מהלוקת ושיא פתח משנה פ"ג דחגיגה ולדעת הר"ם דס"ל דהכא והתם

חזון נחום

מבואר הדבר עיין (מלאכת שלמה אות א) וק"ק דנשי לאו דינא גמירי דאפשר שהולך לשאול לה דטמא טמא בולד ולד הטומאה והתי"ט כתב וז"ל אמרו חכמים מבואר הדבר וכו' כלומר איך צריך להסתפק כי כבר מפורש הדבר היטב מהר"ם עכ"ל ונלע"ד שכך הוא פירושן של דברים דרשב"ג סבירא ליה לדברי חכמים לבאורה מדברי אביו ז"ל מדהולך לשאול לה דטמא טמא בולד הטומאה וכמ"ש בסמוך ע"ש פירוש הגי' אבל מ"מ עדיין היה הדבר זה מפוקפק אצלו דטמא מה שאל לה הייגו משום דנשי לאו דינא גמירי דטמא טמא בולד ולד הטומאה וז"ש ולא שמעתי מה אמרה לו. ובכלל זה הוא ג"כ שלא שמע מה הביא לה ולפי' הדבר עדיין מסופק אצלו ואמרו לו חכמים איך צריך להסתפק כי הדבר מבואר היטב והכל יודעים הנשים כאנשים בולד ולד הטומאה אינו מטמא את הידים ולא ולד ואי ולד הטומאה עובה ידים שניות לא היה צריך לשאול לה ודאים תותבת היא זו ואין כאן ספק: ב כל הפוסל. עיין בתוי"ט שכתב דהר"ב והרמב"ם דפלוגתייהו לתרומה ולא לקדש אין שם מהלוקת ושיא פתח משנה פ"ג דחגיגה ולדעת הר"ם דס"ל דהכא והתם

יכין — תפארת ישראל — יכין

אחרת. ולחלמים דין הקר ידים ככל פתח ידים שהן שניות. וכדמסיק בתשובתן לר"ע. ומשום הכי פליג להו לבי' בבי. משום דבכל הדא איכא טעמא אחריא לר"ע: ה) ר"ל בחמת אי אפשר בשום מקום שיהיו הידים ראשון. רק בנטמא גופו בהכי"ו. ואז כל גוף הנטמא נעשה אבטי"ן. חוץ מזה דמפלגינן בה. דטעמא אחריא איכא גבה. במכנים ידיו לבית המנוגע גזרינן ידיו אמו גופו. וידים שנגעו במטמא בגדים. גזרינן אמו טוגע באהכי"ו אחרת. משא"כ בשאר טומאות שגזרו בידים. איכא לאגזר כה"ג: ו) והרי חכמים גזרו דכל הפוסל תרומה דהייגו שני. ואפילו פתח ידים שהן שניות. מטמאין משקין להיות תחלה [כפרה פ"ח מ"ז]. והייגו משום דמשקין עולין לקבל טומאה בלי הכשר [כפסחים י"ח כ'] . וגזרותו דמשקין טמאין לא די אוכלין. אלא גם כלי שנגע בהמשקין. יהיה שני. משום גזירת משקין זב וזבה. ושניהן מי"ח דבר [שבת דף י"ד כ'] : ז) ר"ל כל דבר שנטמא באב הטומאה. שנעשה עי"ז ראשון : ח) להיות שניות. בין שהיה המנוגע אדם או כלי או אוכל :

ט) ר"ל אבל כל דבר שנטמא מאב הטומאה בן שהוא כלי או אוכל אינו חוזר ומטמא את הידים כלל ומהורין לגמרי: י) סטמא. ואע"ג שבקל תרתך ידיה. י"ל דמיירי שכבר נגעה אח"כ בטהרות: יא) כלומר במה היה נטמא הכלי חרס. באב הטומאה או במשקין [המבאר ולד אי אפשר לכלי לקבל טומאה]: יב) ר"ל ומה הביב לה לפי תשובתה. מדהוכרחת לילך משם. ואח"כ שכח לשאול לאביו הלכך דן: יג) מאחר שהולך לשאול לה. דאי גם כשנטמא בולד הטומאה מטמא הידים. לא הי' צריך לשאול במה נטמא הכלי חרס. ואיהו סבר דעדיין יש ספק אולי שאלה אם היה טומאת הכלי מספק. דאע"כ הו"ל בידים ספק דרבנן ולקולא. דאע"ג דבוודאי מגע וספק בהטומאה שורפין התרומה [בטהרות פ"ה מ"ה]. הכא בידים יש להקל. ולרבנן אין חילוק: יד) ר"ל כל דבר שהוא שני לטומאה. דאם פוסל התרומה שנגע בו: טו) דברי ר' יהושע הוא. וכדמסיק. [אבל לרבנן לשיל. הא קאמרי דהנטמא בולד אין מטמא לידים. דאין שני עושה שני

בחב הטומאה כדאשכחן שגזרו הה"ג במשקין להיות תחלה גזרה משום מגע. שרק אם מגע זב אלא דנבי משקין גזרו להיות תחלה כמו נוגע באב וכידים לא גזרו אלא שניות ולא רצו לעשות הידים תחלה דנפיק מינה חורבא גזרה שמא יגעו באב וישמרו ג"כ שהידים תחלה ולא ידעו שעכ"ז הוא נוגע באב נטמא כולו והוא ראשון והידים אינם אלא שניות והשתא הכא דאם תרתי יש לגזור ידים תחלות דמאי אמרת דאתו למיטמי בנוגע באב אלא נטמא הגוף אלא הידים. הא לא ליתי למיסמי כיון דשני אבות אלו משונים מכל אבות שבתורה שכולן מטמאין אדם ואלו אין מטמאין אדם ואלו גזרו הכיאלו שאר אבות אין נמי לית לן למיגזר בהני והלכך אית לן למימר הידים תחלות דתו לא נפיק מינה חורבא וחכמים שברי לאין לחלק בגזרת ידים וידי' כידים דעלמא שוינהו: וחב"א את שנטמא באב הטומאה מטמא את הידים וכו'. ומתני' דלקמן הדר ותני פלוגתייהו דהכא והם השיבו לו חכמים בנשון אחר אין שני עושה כו' וגפ' בזה לקמן: את שנטמא באב הטומאה מטמא

www.daat.ac.il www.hebrewbooks.org

יהושע. הר"ש: **הוך** מטמא את חברתה דברי רבי יהושע. מדסתמו הר"ב והרמב"ם ולא פירשו במאי קמיירי. נראה דבתרומה פליגי. ומש"ה כתבו דאין הלכה כר"י. ואילו פלוגתייהו לקדש דוקא הא סתם לן תנא במשנה ב' פרק ג' דחגיגה. דלקדש מטמא היד את חברתה. ופסקה הרמב"ם בפ"ח מהלכות אבות הטומאות [הלכה ח']. אלא פלוגתייהו דהכא לתרומה. והר"ש פירש דלקדש. ומייתי ראייה מסוגית הגמרא דחגיגה [דף כ']. דאמתני' דהתם מייתי לה לפלוגתא דהכא. ומ"מ. איכא קושיא על הר"ב והרמב"ם. דהיא לא מברע כולי האי. דאף ע"ג דגמ' מייתי לה לענין קדש. כיון דבלאו הכי אדמי ממאי דבעי לאתויי לה לא חש למדחי ולמימר דלא מיירי לקדש כלל. ואין להאריך בזה:

אמר להם והלא כתבי הקדש כו'. והא דלא מייתי מהאוכל אוכל שני שני (כדתנן במ"ב פ"ב דטהרות) משום דפסול גויה שאני. הר"ש: **כתבי** הקדש. עיין בספע"ו דכליס: **מטמאים** את הידים: **היד מטמאה את חברתה. ד"ר יהושע. והכ"א אין שני עושה שניים). אמר להם והלא כתבי הקדש שניים יח). אמרו לו אין מטמאין את הידים יח). אמרו לו אין דנין דברי תורה מדברי סופרים יט). ולא בתרומה: היד מטמאה את חברתה. מי שהיתה ידו אחת טמאה ונגעה בידו האחרת טהורה. נטמאת וחזרו שתיהן טמאות: והלא כתבי הקדש. שגזרו עליהן להיות שני לטומאה. ופוסלים את התרומה והן מטמאין את הידים**

מלאכת שלמה

לשאול לה דאי אף נטמא בולד הטומאה מטמא את הידים לא היה צריך לשאול במה נטמא התנור:

ב היד מטמאה ס"א ויד מטמאה: כל הפוסל וכו' פי' אחי כללא דברי ר' יהושע הוא כדקתני בסיפא דברי ר' יהושע אבל לרבנן דמתני' דלעיל את שנטמא בולד הטומאה אינו מטמא את הידים ואיתי לאיצטריך ליה למיתני היד מטמאה את חברתה והלא גם זה בכלל הפוסל את התרומה דאם היתה ידו אחת טמאה ואחת טהורה ולפניו שני כבריס משום דלעיל היתה ידו אחת טמאה לא איירי אלא לקדש דבפרק חומר בקודש תנן היד מטמאה את חברתה לקדש ומייתי עלה דרישא איירי אף לתרומה כמו לקדש והיד מטמאה לא איירי דוקא לקדש. ושיין במ"ש שם בפרק בתרא מתני' דהכא הר"ש והרא"ש ז"ל. אבל תוס' ז"ל שם בשבת פ"ק נראה שסוברים דגם רישא איירי דוקא לקדש. דחגיגה סי' ב':

אמר להם והלא כתבי הקדש. וכתבי הקדש הם כמו שני אע"ג דלרבי יהושע נמי כתבי הקודש מטמאין את הידים אף לתרומה כדאיתא בפ"ק

חזון נחום

והתם איירי לקדש נראה דהסיא סתם משנה דחגיגה איירי כשסיא לחה ופלוגתייהו דהכא הוי כשהיא נגופה א"נ הכא הוי פלוגתייהו כשהיא לחה אלא שלא נגעה בטהורה ובכ"ז פ"ל לר' יהושע דמטמאה את חברתה בלבד נגעה בה וסברא זו לא רחוקה היא ולא פליגת שהרי הרמב"ם פ"ל לפוס קומעת דדינא הכי בפ"ב דהלכות אבות הטומאות שכתב וז"ל ואם היתה ידו בגולה במשקה אע"פ שלא נגע נטמא חברתה וכו' יע"ש. ואע"פ שהראב"ד השיגו בכר הכ"מ ישבו יע"ש. ות"ל אם יסמוך סברת זו ר' יהושע אינו מן התימה ומכמים פ"ל בפסרת הראב"ד ז"ל והיא

יכין

שני]. ולפיכך היד וכו': מז) תפסל גם היא תרומה שנגע בה. דהרי גם היד הטמאה הראשונה פוסלת לתרומה. ואע"ג דבאוכל אוכל שני מודו כ"ע שהוא שני [בפ"ב דטהרות מ"ב]. אבל הכא רק בפסול מגע קאמר דאין שני בפסול גווי'. אבל הכא רק בפסול מגע לא עושה שני בתרומה לפסול את הקדשים [בטהרות פ"ב מ"ד]. והשתא לרבנן אין הפוסל את התרומה מטמא אלא יד אחת. שתהיה שלישי לחזור לפסול במגע לקדשים. אבל לתרומה, אין שני מטמא אפילו יד אחת. דהרי לא נעשית רק שני. ולר' יהושע דס"ל שני עושה שני. מטמא אפילו מאה ידות שנגעו זה בזה וכולן שניות ופוסלות לתרומה [רב"א. וכך פירש גם הרמב"ם. ופסק כחכמים [בפ"ת מהט"ו ס"ז]. ולר"ש ולרא"ש מדאיצטריך למתני' היד מטמאה חברתה.

תפארת ישראל

דקאמר היד מטמא חברתה. שתפסל חברתה לקודש מיירי. אבל לתרומה אין יד מטמא חברתה גם לר' יהושע [בחגיגה פ"ב מ"כ]. ולא זכיתי להבין. דת"ל לא פליגי חכמים רק לרישא. ולמה הפסיק בדין יד מטמאה חברתה בתמצע. אלא לעולם לתרומה קאמר. ואפילו הכי קמ"ל דאפילו בסתם ידים שאין בהם טומאה מדאורייתא. אפ"ה מטמאה חברתה]: יז) כך גזרו עליהן בי"ח דבר [בשבת י"ד א']: יח) לכ"ע כלקמן משנה ס': יט) לכתבי קודש שיטמאו הידים מד"ס הוא מי"ח דבר. וכ"כ טומאת ידים מד"ס הוא. דב"ד של שלמה המלך ע"ה גזר דסתם ידים יפסלו לקודש. והדר גזרו בי"ח דבר שיפסלו הידים גם לתרומה. ואידי ואידי מד"ס נגזר [בשבת ט"ו א']. ואין ללמוד מה מלינו בגזירתן. דבכל דבר ודבר. לפי הנראה להם שהוא סלורך

יכין

והרי בכר וכלל בכללא דרישא דכל הפוסל את התרומה וכו'. אלא פ"ב דהא דקאמר היד מטמא חברתה. שתפסל חברתה לקודש מיירי. אבל לתרומה אין יד מטמא חברתה גם לר' יהושע [בחגיגה פ"ב מ"כ]. ולא זכיתי להבין. דת"ל לא פליגי חכמים רק לרישא. ולמה הפסיק בדין יד מטמאה חברתה בתמצע. אלא לעולם לתרומה קאמר. ואפילו הכי קמ"ל דאפילו בסתם ידים שאין בהם טומאה מדאורייתא. אפ"ה מטמאה חברתה]: יז) כך גזרו עליהן בי"ח דבר [בשבת י"ד א']: יח) לכ"ע כלקמן משנה ס': יט) לכתבי קודש שיטמאו הידים מד"ס הוא מי"ח דבר. וכ"כ טומאת ידים מד"ס הוא. דב"ד של שלמה המלך ע"ה גזר דסתם ידים יפסלו לקודש. והדר גזרו בי"ח דבר שיפסלו הידים גם לתרומה. ואידי ואידי מד"ס נגזר [בשבת ט"ו א']. ואין ללמוד מה מלינו בגזירתן. דבכל דבר ודבר. לפי הנראה להם שהוא סלורך

משנה

מטמא את הידים. פי' הרב כלומר אוכלין וכלים כו' משום דמלינו משקין מטמאין את הידים אע"פ שלא נגעו באב אלא הא דקאמרי את שנטמא באב אאוכלין וכלים קאמר:

ב היד מטמא את חברתה. קשה הא היינו רישא כל הפוסל את התרומה ויד טמא פוסלת גמי תרומה והא תו למה לי. ועוד דבמתני' דלעיל כבר תני פלוגתייהו בהא גבי אוכלין וכלים והשיבו לו אין שני עושה שני והך למאי איצטריך ליה. ולעיל א"ל את שנטמא באב כו' והכא השיבו בלשון אחר ולמה שינו את לשונם. ועוד דכאן השיב ר"י מכתבי הקדש ובפ"ב דטהרות השיב מלינו שני עושה שני ע"י משקין. ונראה משום דכל הפוסלין את התרומה מגזרת י"ח דבר לאו כולהו מהד טעמא אתו. דאיכא מינייהו משום דררא דטומאה כמו אוכלין וכלים שנטמאו במשקין דאתו עלה משום מגע ארץ ומגע זב. וכן האוכל אוכל ראשון ואוכל שני דנגעו בה אלא יעמא תרומה שבפיו. ואיכא מינייהו נמי דלאו משום דררא דטומאה אלא משום איסורין דעלמא כמו בא ראשון ורובו במים שאובין חשו דלא למיסרי אבילה בשאובין. וכן כתבי הקדש משום קלקול ספרים. והשתא א"ש דבמתני' דלעיל פליגי באוכלין וכלים שנטמאו במשקין דמשום חשש טומאה נינהו. והדר פליגי במתני' דהכא בכל הפוסל את התרומה אפילו בהני דלית בהו משום דררא דטומאה אפ"ה **אפמיר** בהו ר"י ולא תימא משום חומר טהרות לבד. והיינו דלא השיבו

אדרונה

לו לעיל אין שני עושה שני כלישנא דהכא משום דבכר שמעו שא"ל ר' יהושע מלינו שני עושה שני ע"י משקין כדאמר בפ"ב דטהרות. ולכך השיבו לו את שנטמא באב הטומאה כך קבלנו את שנטמא באב. ובמתני' דהכא בהני דלאו משום שרץ טומאה שפיר השיבו אין שני עושה שני דאע"ג דמלינו שני עושה שני ע"י משקין. והיינו היכא דאיכא שרץ טומאה גזרו משום חומר טהרות והיכא דליכא שרץ טומאה אין שני עושה שני. והיינו נמי דתני היד מטמאה את חברתה וכתב הר"ש דמשמע בגמרא לקדש מיירי. וקשה דת"כ היכי פליגי חכמים וכחגיגה סתמא תנן היד מטמאה את חברתה לקדש. וא"ל דהך דחגיגה ביד טמאה איירי שנגעה בדברים הפוסלין. ומתני' דהכא בסתם ידים. והשתא ניחא דתני לה הכא משום דאיירי הכא בהך דפוסלין לאו משום דררא דטומאה וסתם ידים נמי לאו משום שרץ טומאה גזרו אלא משום מיאוס ולכלוך כמ"ש הראשונים ז"ל והכיאם בתוי"ט ע"ב מ"ב ובהא מטהרין חכמים אף לקדש והך דחגיגה ביד שנטמאה בפי' . ובהדיא העתיק הרמב"ם הך דחגיגה ביד שנטמאה בפי"ב מהאה"ט דין י"ב. וכן בפ"ח שם העתיקה יקודש שהזכיר כלל טומאת סתם ידים וכ"נ מדברי הרב כאן דבריתם ידים איירי שכתב שהם מגזרת שלמה. ואלו ידים שנטמאו קודם שלמה גגזרו בפ"ק דשבת:

א"ל אין דנין ד"ת מד"ם. משמע דר"י ס"ל דנין וכן משמע פ"ח דטהרות מ"ז

ציונים

אין שני מיי שם פ"ז:

תוספות חדשים

ב תוי"ט ד"ה מטמאים את הידים כו'. אע"ג דידים הכלים מתמת ספר לר' יהושע פוסלת אפילו התרומה. כדאיתא פ"ק דשבת דף י"ד. לא חש ר"י אלא למנוע תשובה לדברי הכמים שאמרו אין שני עושה שני אע"פ שאין התשובה שוה לגדון (שם):

אליהו רבה

ב אין שני עושה שני. אבל מודים חכמים שעושה שלישי לפסול את הקדשים והשתא לרבנן אין ה ובל את התרומה מטמא אלא יד אחת ולקדשים. אבל לתרומה אפילו יד אחת אינו מטמא ולר' יהושע דס"ל שני עושה שני מטמא את הידים אפילו הן מאה וכולן שניות לתרומה:

אין דנין ד"ת מד"ם. וא"ל סבר דנין ד"ת מד"ם ונמל מכתבי הקודש שהשני עושה שני. וד"ם הוא כל אלא נכתב בפירוש בתורה אע"פ שהוא הלכה למשה מסיני. וחכמים דהכא הייגו ר"ת. ור"ת ור"י אזדו לטעמייהו דטהרות (פ"ח) כדפרישנא בתם. והייגו דתנן בגמר (פ"ו ד') אר"ש דמתי לפי ר"ת מה אם עצם כשעורה שאינו מטמא אדם בהאל המיר מגלח על מגעו ועל משאו רביעית דם שמטמא אדם בהאל ת"ד שהא המיר מגלח על מגעו ועל משאו א"ל מ"ש עקיבא אין דנין כאן מק"ו כשבאתי והלאתי לפני ר' יהושע א"ל יפה אמרת אלא כן אמרו הלכה. ומה כאן ר"ת לר"י ור"ת נמי א"ל אין דנין כאן מק"ו לפי שהיא הלכה אלא ר"ת א"ל אין נענדין ק"ו מהלכה כלל ואפילו לא הוה הלכה ברביעית דם אלא אפשר כשעורה שהמיר מגלח עליו אין דנין רביעית דם הימנו שאין דנין ק"ו מהלכה וכדאמר"ת הכא אין דנין מד"ם וכ"י א"ל יפה אמרת דבעלמא דנין ק"ו מהלכה כדאמר"י הכא אלא כן אמרו הלכה שבפירוש אמרו הלכה על רביעית דם שאע"פ שמטמא באהל אין המיר מגלח עליו:

חידושי מהרי"ח

ב תוי"ט ד"ה מטמאים את הידים ובסמוך פי' ה ע"ב והן מי"ח דבר כו' והוא שכל הידים שניות פוסלות את התרומה כו' עכ"ל. פי' כל סתם ידים אפילו לא נגעו בשום דבר הן שניות לכן פוסלות את התרומה כ"ל:

www.daat.ac.il www.hebrewbooks.org

הידים המוגעות בהן לעשותן שניות. אלמא שני עושה שני: ולא דברי סופרים מדברי סופרים. וטומאת ידים בכל הטומאות מדברי סופרים היא. דשלמה תיקן. עירובין. וידים. וכתבי הקדש שמטמאין את הידים. נמי מדברי סופרים מי"ח דבר שנזרו בו ביום. ואין דנים זו מזו. לומר כשם שמגיע בכתבי הקדש שני עושה שני. הכי נמי בשאר טומאות יהיה שני עושה שני. דמאי דתקון תקון. מאי דלא תקון לא תקון. ואין הלכה כר' יהושע: **ג** רצועות של תפילין מטמאות את הידים. דכשנזרו על הידים הבאות מחמת ספר שפוסלות את התרומה. גזרו נמי על הידים שנגעו ברצועות של תפילין: ר"ש אומר כו'. ואין הלכה כר"ש: שלמעלן

מלאום בי"ח דבר בפ"ק דשבת ואף בסוף זבים. וחו דא"כ פשו להו טפי מי"ח והך קושיא דפשו להו מי"ח הנימו התוס' דפ"ק דשבת דף י"ד בקושיא. אבל הרמב"ם כתב במתני' דלקמן דכדי להעמיד הגזירה של הספר שיפסל התרומה שהיא מי"ח דבר גזרו נמי גזירה זו שבתבי הקדש יטמאו הידים. והיא שבפרקין. ע"כ. כלומר וכולה חדא גזירה היא. וכן כראה ג"כ מלשון הר"ב בספט"ו דכלים דגזירה דספרים פוסלין הידים. נמשכת לגזרה של הספרים פוסלים את התרומה. וא"ת אכתי אמאי לא פי' הר"ב כן בי"ח דבר. י"ל כמ"ש עוד הרמב"ם. וז"ל ואחר הגזרה הזאת גזרו גזירה יותר כוללת ממנה (מספיק על) הענין הזה כלו. והיא שכל הידים שניות פוסלות את התרומה. בין נגעו בספר בין לא נגעו וזאת היא הנמנית בי"ח דבר. כמו שבארנו בסוף זבים. וכן באר הגמ' (דשבת דף י"ד). ע"כ. אבל קשה דאכתי למנו לידים הבאים מחמת ספר. דהא כ"מ להיכא דידיו טהורות בודאי. דהיינו מיד לאחר טבילה ולא הסיח דעתו. וכי הכהו דלעיל כמ"ש בר"פ. וכ"כ התוס' (שם) דאפילו מוגע סמוך לטבילה גזרו עליהם שלא חלקו ע"כ. ולשון הרמב"ם בפ"ט מהלכות אבות הטומאה (הלכה ה') בראשונה היו מניחים ספרות של תרומה בלד הספרים וכו' לפיכך גזרו שכל תרומה שתגע באחד מכתבי הקדש וכו'. ולא עוד אלא מי שהיו ידיו טהורות ונגע באחד מכתבי הקדש. נטשו ידיו שניות וכו'. משמע נמי דגזרה זו לידים הבאים מחמת ספר. דאפילו טהורות ודאי היא. ואע"פ שלפי זה ה"ל להרמב"ם לכתוב גזרתן זו בפ"ח גבי הכהו דקא חשיב התם והן אלו שבפרקין לעיל. כמ"ש בראש הפרק ועוד דומיהן. אבל י"ל שרצה להסמיכה לגזירת ספר לתרומה. דמינה גזרו גם לידים. כמ"ש בפירוש המשנה. ונמצא עכשיו דהדרא קושין לדוכתא. דה"ל למנותה בי"ח דבר. כיון דכ"מ בין גזרה דשתם ידים לגזרה זו לידים הבאים מחמת ספר. אע"ג דל"ק דא"כ הוו להו טפי מי"ח. דבהא מיהת י"ל דזו עם ספר לתרומה חדא גזירה היא. אבל מ"מ היה להר"ב והרמב"ם לפרש כך במסכת שבת פ"ק. גם בסוף זבים. ול"ע: **ולא** ד"ם מד"ם. ל' הר"ב וטומאת ידים בכל הטומאות מד"ס היא דשלמה תיקן עירובין וידים. וכ"כ הרמב"ם. ואע"ג דידים נמי מי"ח דבר כמ"ש הר"ב והרמב"ם בסוף זבים. ובפ"ק דשבת. היינו לתרומה. אבל לקדש שלמה גזר. כדאיתא בגמרא פ"ק דשבת דף ט"ו. אע"ג דלהר"ב והרמב"ם מתני' נמי לענין תרומה. מ"מ ניחא להו למימר דאין להם עיקר כלל מן התורה. שתחלתן שלמה גזר: **ג תפילין**. פי' ברפ"ד דמגחות: **ד גליון**. מלשון הא לך גליון גדול וכתוב עליו (ישעיה ח) וכן כל החלק שלא נכתב עליו. אע"פ שהקלף בעצמו כלו כתוב. נקרא אותו החלק מבלי כתיבה. בשם גליון:

שמלמעלן

מלאכת שלמה

בפ"ק דשבת דידים הבאות מחמת ספר פוסלות את התרומה ויל מטמאה את הברתה לא איירי אלא לקדש כדמוכח בחגיגה לא תשם רבי יהושע אלא למלות תשובה לדברי חכמים שאמרו שאין שני עושה שני אע"פ שאין התשובה שוה לגידון והא דלא חייתי להו מאוכל אוכל שני משום דפסול גוי' שאני הר"ם והרא"ש ז"ל. ופיין עוד בפי' הר"ש ז"ל גם עיין בפי' רש"י ז"ל פ' אלו דברים דף כ"ד:

ג ר"ש אומר רצועות תפילין וכו'. שבת דף ע"ט קתני כתוספתא (א) ר"ש בן יהודה אומר משום ר"ש הנוגע ברצועה טהור עד שיגע בקלילה

חזון נחום

והיא סתמא דחגיגה איירי בשנגע בתבריתה ובזה כ"ע מודו זה נראה לפי דעת הר"ם ומ"מ עדיין צריך לישב סוגיא דחגיגה וק"ל:

ולא דברי סופרים מד"ם. והטעם דדבריהם אוסר שייג לפי שראה להם לכן אין ללמוד זה מזה. מספר כריתות בית א' פי' הנ':

ג רצועות תפילין כו' (עיין מלאכת שלמה אות א'). והרמב"ם פ"ט מה' אבות הטומאות סתם כלשון המשנה:

ד גליון וכו'. כתבו הר"ם והר"ב ז"ל דמדבריק תנ"ב מיית חלק בראש כדי לגול עמוד וכסוף כדי לגול היקף ובתולה לכל בסוף כדי לגול עמוד וכתחלה כדי לגול היקף יע"ש. אמנם הרמב"ם פ"ט מהלכות ס"ת כתב וניחא מן העור

יבין

הצורך גזרו. ואין למדין זה מזה. [והא דלא קאמרינן בקילור אין למדין ד"ם מד"ם. כ"ל דה"ט משום דסד"א דהא דאין דנין ד"ם מד"ם הייט רק לחומרא אין דנין. וכגוונא דידן ר' יהושע הכא. לכאי נקט כולה גוונא דאין דנין דאית בה נמי שאין דנין ד"ת מד"ם דוודאי לא ס"ד דיכ לחומרא אין דנין. אבל לקולא דנין ד"ת מד"ם. אלא ע"כ דבכולהו גוונא כין לקולא כין לחומרא אין דנין רק ד"ת מד"ת כי"ג מדות דר' ישמעאל וג"כ מדות דר' יוסי הגלילי]: כ) תפילין פסיטא דמטמאין ידים. ולא יהיו אלא כפרשה שבתורה שבתבה על גליון. וכמשנה ה'. אלא ס"ק דרצועות

תפארת ישראל

יבין

דוקא כשמחוברין עם התפילין מטמאו ידים [כך כתב עטרת ראשי אמ"ו הגאון אזק"ל. וא"מ הוא. דאי משום הא לא אריא. ד"ל דתפילין דקא סיינו לאו דנגע בפרשה. רק בקילה. וכדפליגי בתוספתא בפרקין. דלר"ש התם בנגע ברצועות טהור עד שיגע בקילה. והיינו כר"ש דהכא בסיפא. ולר' יוסי שם גם שנגע בקילה טהור. עד שיגע במזוזה [היינו הפרשיות שבתוך הקילה. וכך פי' רש"י [שבת דף ע"ט ב']. אמנם מדקאמר הכא אלא עם. ודאי משמע כדברי עטרת ראשי אזק"ל. דדוקא בעודן מחוברין בתפילין מטמאין את הידים. וכן מלאתי מפורש בסוגיא דשבת הנ"ל. עם התפילין מטמאין את הידים. בפני עצמן אין מטמאין את הידים]: בא) אפילו בעודן מחוברין בקילה: וכ"ש

תורת יד לא משמו משום יד ומשום קדושת עצמן נמי לא משמו דלא גזרו אלא בכתבי הקדש ובפרשה שיש בה פ"ה אותיות. ולהכי לא פליג ר"ש ברצועות ספרים דהתם לשם יד נעשו ומעמו מתורת ידות והיינו דגבי ספרים קתני רצועות ומשיקות: עם התפילין. תפילין הם כשאר כתבי הקדש לעומתת ידיים ולאו משום דר' פרנך דמייתי שם בפ"ק כל האוחז ס"ת ערום נקבר ערום דמשמע ההיא דוקא בס"ת. אבל התוס' שם כתבו דהך דר' פרנך בכל כתבי הקדש אותי' כדתנן כמה' ידים ע"כ: ר"ש אומר רצועות תפילין אין מטמאות. ולא תני סתם ר"ש מטהר דלא ניחא דבתפילין עצמן נמי מטהר ודוקא בספרים מטמא משום דר' פרנך: ד גליון שבספר. במחובר לספר

פ"ירי

ציונים

ג רצועות שבת פט' מי' שם פ"ט ה"ו:
ד גליון שבת קנו מי' שם:

הלופי גרסאות

ג רש"א רצועות בד"ג אף רצועות:

תוספות חדשים

ב תוי"ט ד"ה ולא ד"ם כו' דשלמה תיקן עירובין וידים כו'. שבכל דבר ודבר לפי הצלתה להם שאות הלוך. גזרו:

אליהו רבה

ג רש"א רצועות תפילין אינן מטמאות כו' תניא בתוספתא ל"ם ר יהודה אומר משום ר"ש הנוגע ברצועה טהור עד שיגע בקלילה ר' יוסי אומר משום ר' שמעון הנוגע בקלילה טהור עד שיגע במזוזה. אומר בפרשיות עצמן:

ראשון לציון

ג במשנה מטמאות את הידים. עיין יסל"מ:

משנה אחרונה

מ"ז. ומיהו בספ"ן דגזיר ת"ר יהושע אין דנין ק"ו מהלכה ומפרש רש"י בתם' שבת דף קל"ב שלא ניתנה תורה שבע"פ לידרש בי"ג מדות. ומשמע דה"ם לד"ת מד"ם:

ג רצועות תפילין עם התפילין מטמאות. מדלא קאמר תפילין עם רצועות הן מטמאין משמע דתפילין עצמם לא צריך למתניית דהא כל פרשה שיש בה פ"ה אותיות מטמאין. אלא משום רצועות תני לה דעם התפילין גם הם מטמאין ולכאורה משמע דהיינו משום יד כדתניא. בתוספתא רצועות ומשיחות שתפרן לספר מטמאין כל זמן שהם מחוברין אלא מדלא פליג ר"ש התם בספרים כדפליג הכא ברצועות כ"ל דרצועות ס"ל לר"ש דלא שייך בהו דין ידות דלאו משום ידות ניתנו אלא דיש קדושה בגופייהו שמשלימין את הספר וכיון שאין עליהן

www.daat.ac.il www.hebrewbooks.org

שמלמעלן ושמלמטן וכו'. ליכא למימר דלהכי מפרש וחזיל לכל הני. לאפוקי שבין הדפין. שהרי הרמב"ם כתב בפירושו ובין הדפין. והכי תניא בפי"ז דשבת דף קט"ז שבין פרשה לפרשה שבין דף לדף. אלא נ"ל דה"ק שעדיין מלמעלן ומלמטן כו' ולאפוקי כשאינן מחוברין וכדמשמע התם בשבת וכ"כ הרמב"ם בפ"ט מאה"ט [הלכה י'] . והשתא נקט קלתן. וה"ה לאיך: **ובסוף.** מה שכתב הר"ב דאמרינן בפ"ק דב"ב. בדף י"ג: **עד** שיעשה לו עמוד. כי אשר יאמר בסוף. כל זמן שלא יעשה לו עמוד שיגלל עליו הספר. ותכלול אותו קדושת הספר. עדיין הוא חול. לפי שאפשר שיתהוך. הרמב"ס: **ה כפרשת** ויהי בנסוע. פירש הר"ב לפי כו'. ואמרו במדרש כו' גמרא ערוכה היא בפ' כל כתבי דף קי"ו

מלאכת שלמה

בקליקה דהיינו הדפוס של עור ר' זכאי אומר משום ר"ש עד שיגע במזוזה עצמה שהן האגרות שבתוך הכתים:

ד ר' יהודה אומר. ואין הלכה כר' יהודה. הרמב"ס ז"ל:

ר'

ד שמלמעלן ושמלמטן. שלריך שיגיח פנוי בלא כתיבה. למעלה מן הדף ג' אצבעות. ולמטה טפח: שבתחלה ושבסוף. בתחלת הספר לריך שיגיח פנוי כדי לגלול כל הספר. כלומר כשיעור היקף של כל הספר. שהספר מסופו לתחלתו הוא נגלל. דומיא דמזוזה. דכורכים אותה מאחד. כלפי שמע. ובסופו. כדי לגול עמוד. ודוקא כשאין שם אלא תורה לבדה לריך לעשות כן. אבל המדביק תורה נביאים וכתובים ביחד. לריך כדי לגול כל הספר בסופו. וכדי לגול עמוד בתחלתו. שאם הוא גולגו לתחלתו. ממלאת תורה מבחון. וגגאי הוא שתעשה תורה שומר לנביאים וכתובים. ובהכי מיירי הא דאמרי' בפ"ק דבבא בתרא. ועושה לו כדי לגול עמוד בתחלתו. וכדי היקף כל הספר בסופו: **ה** כפרשת ויהי בנסוע הארון. לפי שאותה פרשה היא

חסובה

חזון נחום

העור בתחלת הספר וכסופו כדי לגולל על העמוד ע"כ. וכתב מכן דפסק כרב אש' דמוקי לברייתא דתני תחלת הספר וסופו כדי לגול היינו כדי לגול עמוד ומוקי לה בס"ת ע"כ. ומ"מ קשה למה השמיע הרמב"ם דין מדביק תורה נביאים וכתובים והיא ברייתא מפורשת ול"ע עיין כשיטות הרמב"ם וכתוי"ע:

כל

שמלמעלן ושמלמטן כב) **שבתחלה** כג) **ושבסוף. מטמאין את הידים. ר"י אומר שבסוף אינו מטמא. עד שיעשה לו עמוד** כד): **ה** ספר שנמחק ונשתייר בו פ"ה אותיות. כפרשת ויהי בנסוע הארון כה)

מטמא

ציונים

ה ספר שנמחק מיי' פ"ט מה"ט ה"ו.

חידושי מהרי"ח

ד תוי"ט ד"ה שמלמעלן וכו' שבין הדפין כו' ודוקא שמחוברין כו' נ"ל דבין הדפין הוא בכלל מתחלה ועד סוף שכל שהוא אחר תחלתו הוא הכל סוף ולא היקשי שא"כ היה לו לומר עד הסוף שאם היה אומר כן הייתי אומר עד ולא עד בכלל כסברת ר"י וגם מר"י מוכח דלת"ק אף לבסוף דאל"כ היה ר"י להוסרא דמודה לת"ק שבלא עמוד אינו מטמא ואם עשה עמוד מטמא וגם מ"ש הר"ב דוקא מחוברין זה מוכח מעצמו דאל"כ הו"ל למימר גליון שמספר וגם מ"ש שמוכח מתיבת מלמעלן למטן גם זה דוחק שכתב שנקט קצתן וה"ה לאיכך. הדרא קושיין לדוכתן שלא יאמר רק מלמעלן למטן. או ימנה כולן והבוחר יבחר:

*) בדפוס הראשון הדפס בטעות. ותקנתי כפי הג"ל.

תשובה אחרונה

אחירי דאי גייז ושדי מוכח בפ' כל כתבי דאזלא קדושתיה ואי קשיא אי כמחובר כיון שהוא גוף אחד עם הספר והנוגע בו כנוגע בספר פשיטא דטמא. תריץ דמיירי שמקום הכתב של כל הספר נמחק ומקום המחק גרע מגליון דמעיקרא כי קדים אגב הכתב אזלא קדושתי' כדאמר התם ובכה"ג אילטריך להגליון שמלמעלה ושלמטה בקדושתייהו מינהו: שמלמעלן ומלמטן. כתב הרב

שיעורו מלמטה טפח ומלמעלן שלש אצבעות וכ"כ הר"ש. וגראה דהך שיעור לא איתמר לענין טומאת ידים דמשמע דהך שיעור לא אמרו אלא שלא יפחות משיעור זה ואם רצה להוסיף מוסיף וחלה קדושה של כולו וכולו מטמא את הידים וגם הרמב"ם בחבורו לא כתב שיעור בגליון לענין טומאת ידים. אלא דבתוספתא איתא ר"י אומר גליון בתחלת הספר וכדי הקיפו מטמא הידים ע"כ. משמע דיותר מכדי הקיפו אינו מטמא ואפשר דר"י לטעמי' דאמר במתני' עד שיעשה לו עמוד ויקודם מעשה לא חלה עליו קדושה ומותר לחתוך ממנו ולדידי' בלריך לספר תליא וכשעושה לו עמוד לגורכו נכלל בקדושת הספר וי"ל דה"ה יתר מכשיעור שאינו מן הצורך לא נכלל: עד שיעשה לו עמוד. גראה דס"ל שלא נגמרה מלאתו בלא עמוד והגליון שעשוי לצורך העמוד הזמנה בעלמא הוא והזמנה לאו מלתא הוא להעמוד לאו מנוף הקדושה הוא וכל כמה דלא עשה העמוד לא קדים בהזמנה לחוד. וזה גראה כוונת הרמב"ם שכתב עד שלא עשה העמוד אפשר להתוך ע"כ דר"ל שמותר לו להתוך ממנו להשתמש בו לאכתי לא קדים. וזה גראה ג"כ כוונת האגודה שהביא במנן אבראם סי' של"ד ס"ק המתחך בספרים בחדשים מותר ובישנים אסור. ור"ל חדשים עד שלא נגמרה מלאכתן לא קדשי ומתחך בהן לתשמישו וביטנים אסור. וא"ע דמשמע דת"ק פליג אדר"י בהא ואמאי הא שפיר קא"ר יהודה דהא קי"ל הזמנה לאו מלתא היא. ודוהק לומר דת"ק סבר דעמוד אינו מעכב וכבר נגמרה מלאתו. וכ"ל דעמוד עצמו נמי מטמא הידים דומיא דמשיחות הספרים מטעם יד כדפי' לעיל והפוסקים כתבו דאסור ליגע בעמוד כמו בס"ת כשהוא ערום: **ה ספר שנמחק ונשתייר בו פ"ה אותיות.** אבל לא נשתייר לא דמקום המחק גרע מגליון שאון לכתב שמקום הכתב אגב כתב הוא דקדים אזל הכתב אזלא קדושתי' **וב"ת אפילו לא נשתייר תיפוק לך דמטמא מחמת הגליון שאון למקום הכתב כ"מ כשנתתך הגליון כדאמר פ' כל כתבי:**

מגלה

יבין תפארת ישראל יבין

כב) וכ"ש שבין דף לדף. שיש קדושה בב' לדדיו. דלריך הסופר להניח גליון בס"ת ב' אצבעות בין דף לדף וג' אצבעות למעלה וד' אצבעות למטה [וסי' בגד י"ד רע"ג] ונקט גליונות וכ"ש שם ס"ת עצמה דמטמא הידים חוץ מספר עזרא [בכלים פט"ז מ"ו]: כג) דבכל ספר לריך גליון בתחלתו ובסופו. דאם כתוב רק התורה לחוד. לריך להניח גליון בתחלת הספר כדי היקף כל הספר כדי שלא יהא מבח"ן הקלף שבכתוב עליו התורה בעבור השני דמסופו לתחלתו הוא נגלל כמו מזוזה. ובסוף הספר לריך להניח גליון רק כדי היקף עמוד. דלריך שיהיה מחובר בו עמוד בסופו. כדי שיהיה יכול לגללו מסופו לתחלתו. וכן כשכתוב רק חומשין כך דינן. אבל כשכתוב כל תנ"ך בכריכה אחת לריך לאיפכא כדי היקף עמוד בתחלתו וכשיעור היקף כולה בסופא משום דגגאי הוא שתהיה תורה מבחוץ. להכי מתחלתו לסופו נגלל [כ"ב דף י"ד]. וכל זה בשלא נכתב בכל דקדוקי דיני ס"ת. דכל הך אינן עשויין רק ללמוד בהן בבית הספר. ואין בהן קדושת ס"ת [כב"ב י"ד א' ומגב"ס פי"ז מהלכות ס"ת ה"ד ופ"ז ופ"י]. ולפיכך היה מותר ליגע בקלף. וסגי משום הכי בעמוד א' כדי לגגול עליו. וגם מדאין חייב בכבודה כל כך. להכי כשסיים לימודו בו. היה גוללו יחד ומניח לפעמים בלי מטפחת ורשאי. לפיכך היה לריך בתחלתו לכל הפחות גליון כדי היקף כל הספר. דזה גגאי יתירה. כשנוף הקלף יהיה לגד חוץ. אבל ס"ת שנכתבה בקדושה בתקנה. העשויה לקרות בה בלבור. יש בה קדושה יתירה. דאסור לאוחזה ערום [בתוגלה ל"ב א']. ולפיכך עושין לה ב' עמודים. וגם מדחייבין לכבדה ביותר. לפיכך אינו מעמידה ערום באהרון. רק עושין לה מטפחת. ולפיכך ג"כ א"ל בראשה וכסופה גליון רק כדי לגול על העמוד לחברו בה. ורק הס"ת שהיתה מונחת בתרין לק"ק. מדאיתה עשויה לקרות בה. דהרי אסור לכנוס לק"ק. להכי לא היה בה רק עמוד א'. גם היתה מונחת בלי מטפחת כדמוכח בש"ס [ב"ב דף י"ד א']. ומ"ש [בי"ד רפ"ח] שלריך שיהיה בין כל עמוד לדף רוחב ב' גודלין. בש"ס שם אין זכר מזה. אלא אדרבה אמרינן התם דמניח בתחלתה ובסופה כדי לגול על העמוד. ותו לא. וגם הרמב"ם [פ"ט מהלכות ס"ת הי"ד] לא כתב אלא שיהיה בין העמודים והדף. וסתמא הייגו קלת. ולא ב' גודלין. אבל כך מסתבר כרבינו ב"י. כדי שיהיה רוחב גליון זה כרוחב שאר הגליונות שבין כל דפי התורה [בי"ד רע"ג]. ונקט הכא הכך לרבותא. דאף שאין קדושתן חמור כל כך כס"ת מעמאין ידיים. וכ"ש ס"ת דקדושא טפי: כד) דאז כבר נכלל גליון הסוא בקדושת הספר. אבל מקודם לכן שעדיין חול הוא ויכול לחתכו ולכתוב עליו דברי חול. דס"ל דמקמי הכי הו"ל כשזמנה דלאו מילתא היא [בסנהדרין מ"ת א'] ורק באזמנו' לקדושה עצמה כהזמנין קלף לכתוב עליו ס"ת תפילין. הזמנה מילתא [הר"ן שם ופ"ת מ"ב]. משא"כ הכא דאזמנו' רק לתשמיש קדושה. ולרבנן הכא שאני מדכבר מהובר לקודש: כה) דז' ספרים הם בתורה וע"ש הלבה עמודיה שבעה. שזה המקרא לאמר על התורה. והיינו משום דספר במדבר נחלק לג' ספרים. דויהי בנסוע שמחולק לפניו ולאחריו בב' נוני"ן הפוכין הוא ספר בפני עצמו. ועי"ז ב' החלקים שלפניו ושלאחריו נחשבו כב' ספרים

www.daat.ac.il www.hebrewbooks.org

הטובה כספר בפני עצמו. וכך לאמרו במדרש תנחומא עמודים שבעה (משלי ט) אלו שבעה ספרי תורות. בספר וידבר נחלק לשלשה חלקים. ואחרונה ספרים אחרים הרי שבעה: מגילה שכתוב בה. כיון שנכתב בה שמונים וחמשה אותיות. נתקדשה ומטמאה את הידים: קהלת אינו מטמא את הידים. מפני שחכמתו של שלמה היא. ולא ברוח הקדש נאמרה

מטמא את הידים. מגילה מ) שכתוב בה פ"ה אותיות. כפרשת ויהי בנסוע הארון. מטמא את הידים. כל כתבי הקדש מו) מטמאין את הידים מח). שיר השירים וקהלת מט). מטמאין את הידים. ר' יהודה אומר שיר השירים מטמא את הידים. וקהלת מחלוקת ל). רי"א קהלת אינו מטמא את הידים. ושיר השירים מחלוקת לא). רש"א קהלת מקולי ב"ש. ומחומרי ב"ה. אר"ש בן עזאי. מקובל אני מפי ע"ב זקן לב) ביום שהושיבו את ר"א ב"ע בישיבה לג). ששיר השירים וקהלת מטמאים את הידים. אמר ר"ע חס ושלום. לא נחלק אדם מישראל על שיר השירים. שלא תטמא את הידים. שאין כל העולם כלו בדאי לד) כיום שניתן בו ש"ה לישראל. שכל כתובים קדש. וש"ה קודש קדשים. ואם נחלקו. לא נחלקו אלא על קהלת

מלאכת שלמה

ה ר' יהודה אומר שיר השירים וכו'. כפ"א דמגלה דף ז' ופניני התס במגילה אם מטמאה את הידים. הר"ש ז"ל:

קהלת איה מטמאה. מפני שחכמתו של שלמה היא ולא ברוח הקודש נאמרה והם דברי ר"ש בן מנסיא בתוספתא וס"ל בקהלת כרבי יוסי ופליג עלי' בשיר השירים דר"ש בן מנסיא אית ליה דשיר השירים מטמאה ולית בה פלוגתא:

אמר שמעון בן עזאי (ב) וכו'. נראה דכל זה דברי שמעון בן עזאי אפילו אמר ר' עקיבא וכו' עד א"ר יוחנן והוא כמו ואמר ר' עקיבא:

ושיר השירים קדש קדשים. בברייתא אמר ר' אלעזר בן עזריה למה הדבר דומה למלך שנטל סאה חטים ונתנה לנחתום א"ל הוצא לי כך וכך דומה למלך שנטל סאה חטים ונתנה לנחתום א"ל הוצא לי מתוכה גלוסקא אחת מנופה ומעולה כך כל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים שכולו ירא שמים וקבול עול מלכותו ע"כ. ולפי מאי דתנן על שיר השירים שלא תטמא בלשון נקבה כן היה ראוי לנשות כיום שניתנה בו שיר השירים. וכן ראיתי שהגיה ה"ר יהוסף ז"ל ותמהתי שכתב ס"א כיום שניתנה תורה לישראל ע"כ. ועיין ברש פי' שיר השירים להרב מוהר"ר משה אלשיך נ"ע. בהקדמה עלה ב'. ובפירוש עלה ה' עוד ב' פירושים ומלאתי עוד ברש פי' קהלת להחכם ה"ר משה גלנטי נ"ע שנקרא שיר השירים קודש קדשים כהיא דבזוהר פרשת תרומה דף קמ"ד שבשיר השירים רמוז כמה ענינו מעשה בראשית רזא דאבהן גלות דמצרים

חזון נחום

ה כל כתבי הקודש (עיין מלאכת שלמה אות ב'). והתו"ע ישב שלשון בתופן אתה קרוב לזה עיין עליו. והנה מדברי רז"ל והמפרשים נראה דמחלוקת זה אם קהלת ושיר השירים מטמאת את הידים או לא תלוי אם נאמר שהוא חכמתו של שלמה או ברוח הקודש נאמרו שאם נאמר שהם חכמתו של שלמה אינה מטמאה ואם נאמר שברוח הקודש נאמרו מטמאים ועלתה הסכמתם שברוח הקודש נאמרו ולפיכך מטמאים את הידים. ויש לתמוה על הרמב"ם פ"ע מהלכות ת"ת שכתב וזה לשונו ולא דברי תורה בלבד אלא כל כתבי הקדש אפילו שיר השירים וקהלת שהם דברי שלמה מטמאים את הידים ע"כ. והול"ל טעמא מאוס דברות הקודש נאמרו ול"ע. תנן בפס"ו דכלים כל הספרים מטמאים את הידים חוץ מספר העזרא. ועיין שם בפירוש הרמב"ם.. והקשה בספר מכסה למלך פרק הנז' למה השמיט הרמב"ם דין דמתני' ח"ק דמטעם טומאת כל הספרים דסיינו שהוו מיתין את התרומה בלד הספרים וכו' ראוי להולית ספר עזרא מהכלל וכשנזרו טומאה על ספרי הקדש לא גזרו על ספר עזרא. לומנם כשנזרו את"כ אף על הידים הכאות מחמת ספר משוש דלר' פרנך אף ספר עזרא בכלל דטעמא דר' פרנך אייך גם כן בספר עזרא והא ודאי אין לומר דהספר עצמו לא טמא הידים הכא מחמתם טמאו דדמי לתוכה וכ"כ התוס' שם דאין סברא שיהו הידים הכאות מחמת ספר מטמאות את הידים והספר עצמו לא טמא את הידים יע"ש. עיין בהר"ם לעיל משנה כ' שכתב דמשוש הא דר' פרנך אף ראוי לומר דידים הכאות מחמת ספר דוקא טמאו לא אתר דכר שבקדושה כמו תפילין ולוחות וכיוצא וגזרת כל כתבי הקדש גזרה אחרת היתה יע"ש ומהתימה על התוספות פ"ק דשבת דף י"ד שכתבו וז"ל הלוחות ס"ת עדוס קלת משמע דלאו דוקא ס"ת דהא כל כתבי הקדש תנן במסכת ידים שמטמאין את הידים ע"כ. ולפי מה שכתבתי אין כאן קושיא:

יבין — תפארת ישראל — יבין

ספרים [בשבת קי"ג]: כו) ר"ל ירועה של ס"ת. דאל"כ אסור לכתוב קצת מהתורה בשאינו לכל הפחות חומש שלם. ואפילו לתינוק ללמד בו, אסור [רמב"ם פ"ו מהלכות ס"ת הי"ד]: כז) שיינו בציורים וכתובים בשכתובים בגופן ולשון שלנו. ואפילו בכתב פרשה לתינוק להתלמד בו. אע"פ שאינו רשאי, מטמא הידים. אבל שאר ספרים אפילו סדרי תפלות שיש בהן שמות שאינם נמחקים. אין מטמאין הידים [עיין רמב"ם פ"ע מהלכות ת"ת]: כח) ואף שלא נמנה בי"ח דבר בפ"ק דשבת רק שיפסלו הרוחה. תרוייהו חדא גזירה נינהו. דמדפסלו תרוחה. החמירו בהן גם כן שיטמאו הידים: כט). אע"ג דכבר נכלל בכתבי קודש דכבר תנא להו. הדר נקט הכי להשמעינן פלוגתא דאית בהו: ל) דלא נאמר ברוח הקודש. רק חכמת שלמה המלך ע"ה היא: לא) גם הוא מודה שאינו מ"ד שירי עגבים רק משל על אהבת הקב"ה וישראל. רק דסבירא ליה דשלמה מפי עצמו חברו ולא ברוח הקודש: לב) שיינו הסנהדרי גדולה שהיו ע"א. ועוד מופלא שבב"ד ע"ג כולם. ובל"א פרעזון [ועיין מ"ש מהלכות ע"א פ"ג מ' ומתיש פ"ת מ"ג]. ונקט לשון יחיד לומר שכולם הסכימו לראש המדבר שם. וי"ג זקנים: לג) שהיו נחשפין שם כל חכמי הדור מגדול ועד קטן. מה שלא היו מורשה להן מקודם [ברכות כ"ח א']: לד) כלומר לא היה בדברי עולם קדושה דיה כפי הראוי ביום וכו' ואמר בכ"ף הדמיון כדאי. דבאמת היה בה אז די [דבימי שלמה אשלים היהלא]. ולולא זה לא היה ניתן לסם שיר השירים. אלא אעפ"כ היה בהן קצת חסרון בקדושה עדיין. עד שנדמה שאינו די. ולכן לא נתגלו הסודות הקדושים הטמונים בו. וניתן רק דרך

עליהן ועדיין לא כתב אין מטמאות דהזמנה לאו מלתא הוא. והרמב"ם כחבורו השמיט הך דתבר לה ידיעות אחרות ולא ידעתי למה. ונראה מתוספתא זו שיש חילוק כין ספר שנמחק ונשתייר בו פ"ה אותיות וכין מגלה שהתחיל לכתוב בה פ"ה אותיות. שהספר שנמחק ונשתייר בו אפילו הן מאה וכולם נמחקו כולן מטמאין בשביל שיור פ"ה אותיות שיש באחת מהן. אבל מגלה שהתחיל בה פ"ה אותיות היא לבד מטמאה וכל המחוברות לה אינם מטמאות והכי דייק לישנא דמתני' דגבי נמחק קתני ספר שכל הספר טמא וכשיפא קתני מגלה לבד מטמאה. ומ"מ שמעינן מינה לענין טומאת ידים בהזמנה לא קדים. ומ"ש הרב מגלה ידיעה של ס"ת וכן דקדק הרמב"ם בחבורו. לבאורה משמע דדוקא בשל תורה מהני שיור פ"ה אותיות שכן מצינו בתורה דכוותה פרשה ויהי בנסוע אבל בשאר כתבי הקדש לא מהני וקצת משמע כן במתני' מדתני' בסמוך כל כתבי הקדש מטמאין משמע דעד השתא לא אירי אלא בתורה לבד וספר שנמחק ומגלה שכתב כולא בתורה דוקא. אבל מתוך הסברא נראה שאין לחלק בזה:

ציונים

כל בח"ק תוס' שבת יו אומלבו שנת פט"ו ס"א סיטה פ"ב ס"ד מיי' שם ה"ה, שח"ש וקהלת מיי' שם ה"ש, רי"א וקהלת וכו' מגלה ז ז

תוספות חדשים

ד במשנה משמא את הידים. ודוקא כשכן מתוקרים לספר (הרמב"ם פ"ע מהל"ת הלכה ו'):

ה במשנה משמאין את הידים. ולא תתנן ספע"ו דכלים תון מספר הפעזרה. אפשר לומר דטעמו כמ"ש הר"ב שם כיון שב"ג קולת בו ביה"כ מפני מולאו ותאיכותו ליכא לאיתא שמא יש אוכלין דתרומה אלו. ולא ידעתי למה השמיט הרמב"ם דין זה דספר עזרה. שהוא מטמא סתמא בלתי מחלוקת. ואפשר שדעת רביו לגרוס שם עזלת. וכמ"ש שם הר"ם ומשום דהוי מילתא דלא שכיחא השמיטו (מ"ל פ"ע מהל"ת הלכה ה'):

ה הוי"ש ד"ה מפי ע"ב זקן כו'. ושם פי' הר"ב כו'. ר"ל הטעם דנקט זקן לשון יחיד:

אליהו רבה

ה מפי ע"ב זקנים. גרסינן:

משנה אחרונה

מגלה שכתוב בה פ"ה אותיות. בריטא נבי נמחק תני ספר לרבותא אע"ג דאתני מקדושת הספר כולו סני בשיור פ"ה אותיות והכא תני מגלה לרבותא דאפילו אין שם אלא פ"ה אותיות אחת וגם אין כתוב בה אלא פ"ה אותיות לא אולא קדושתי'. וא"ת אפילו לא נכתב פ"ה אותיות כיון דאזמני' ותיקנו לשם ספר קדש דהא קי"ל הזמנה לגוף הקדושה מלתא היא כמ"ש בהגהת ש"ע א"ח ס"ס מ"כ. י"ל דלענין טומאת ידים לא גזרו בהזמנה וכ"מ בתוספתא דתניא תבר לה ידיעות אחרות היא מטמאה והשאר אין מטמאות ומשמע דתבר ידיעות אחרות חלקות שרלה לכתוב

www.daat.ac.il www.hebrewbooks.org

אליהו רבא

ה *) **מפי** ע"כ זקנים. גרסינן:

*) מפי ע"כ זקן גרסינן כל"ל כי בהגמ' שלפניו ד' ספר"מ הנוסחא זקנים וכן תקן לקרן כפ"ד מ"ב ומגמ' דזבחים (י"ב ב') מוכח דל"ל זקן ע"ש. והכי"ל שמעון בהן מפרוזינא קייס גם דברי הגר"א כמו שכתב לפניו ודיוק הגמ' נזבחים שוא מהמלה מפי כנמצאת שם בגמ' כ"י (עי' דקדוקי סופרים):

ג' פ"ק דזבחים. ושם פי' הר"ב: **כדברי** בן עזאי כך נחלקו וכן גמרו. דמדבן עזאי בחדא מחתא מחתינהו לשיר השירים וקהלת. ס"מ שקבלתו היתה שבשניהן היתה מחלוקת אלא שנמנו וגמרו בשניהם שיטתו את הידים. היינו שעל דברי בן עזאי שנה רבינו הקדוש לדברי ר"ע. שאמר ח"ו לא נחלק אדם מישראל על שיר השירים כו' ואילו גם לבן עזאי לא נחלקו על שיר השירים. היה לו לרבינו הקדוש לסדר דברי ר"ע קודם לדברי בן עזאי. אלא לדברי בן עזאי נמי היתה מחלוקת בשיר השירים. כמו בקהלת. וחלק עליו ר"ע בשיר השירים. והעיד רבי יוחנן בן יהושע שכדברי בן עזאי כן הוא. בין לענין המחלוקת. בין לענין הגמר:

בן קהלת. א"ר יוחנן בן יהושע לה) חמיו של ר"עלי) כדברי ב"ע לי) כך נחלקו וכן גמרו:

נאמרה: כדברי בן עזאי כך נחלקו וכן נמרו. וכן הלכה:

מלאכת שלמה

דמלרים וגאולתו שירת הים עשרת הדברות מעמד הר סיני הליכת ישראל למדבר כניסת הארץ בנין בית המקדש עיטורא דשמא קדישא גלות ישראל בין האומות נחלתן של ישראל תחיית המתים ועולם הבא מה שהיה מה שהווה מה שיהיה עד אחר יום הסביעי שבת הכל הוא בשיר השירים ולכך נקרא קדש קדשים ע"ש שכולל כמה קדושות ע"כ. וזה לשון פי' דון יוסף ן' יחייא ז"ל בתחלת פי' שיר השירים והילך כל לשונו ממש אמר העבד הקטן יוסף בן לאדוני הרב דון דוד ן' יחייא להיות כי המלך שלמה הפליא לדבר ולומר ענייני כל החכמות באופניים משונים מהדבור פעם במשל ומליצה. ופעם בדברי חכמים וחידותם. ופעם במליצת השיר אשר הוא אחד מחמשה אופני הדבור הניזוני. כי יהיה אם מופתיי ואם לוחיי ואם הלייי ואם הטעאיי ואם שיריי. לכן פירש היות הספר הזה נאמר בדבור שיריי. ולהיות כי בדבור מהאופן הלו הרבה לחבר ספרים אין קץ באמרו ויהי שירו חמשה ואלף פיו. כי השיר הזה הוא נעלה מכל שאר השירים ויוצא מתחת גדרם. להיותם משל לדברי חכמה הנשפעת באמצעות הנפש המשכלת מה שהשיר הלו הוא משל ורמז בדברים אלהיים בדבוק האלוה עם עמו בחירו וזולתן מהענינים מהדבוק חולף ועתיד שהם נבואות נשפעות באמצעות הנפש האלהית ויחס הנשפע אל הנשפע כיחס האמצעי אל האמצעי. ואמנם גדולת הנפש האלהית על המשכלת היא מן המפורסמות אשר אין צריך להן ראיה. וזהו אומרו שיר השירים וכו' שרוצה לומר זה השיר הוא המשובח והנעלה מכל השירים אשר בשלמה לסיבה שאמרנו וזהו אמרם ז"ל כל השירים קדש ושיר השירים קדש קדשים ע"כ:

בן נחלקו על קהלת וכן גמרו דמעמאה את הידים כדברי בן עזאי:

יכין	תפארת ישראל	יכין
דרך משל: לה) כ"ל דיהושע זה הוא יהושע בן קפוס שהיה חותנו של ר' עקיבא [כשבת קמ"ז א']. וכ"ל עוד שהוא שם הנעלם של בן כלבא שבוע שהיה חמיו של ר' עקיבא [בכתובות ס"ב ב']. רק שם הכיתוי שלו היה בן כלבא שבוע. דכל הנכנס לביתו רעב ככלב ולא שבע [בגיטין נ"ו א']. וכ"ל עוד דאחר מותו גם בן ר' עקיבא נקרא יהושע על שם זקנו כנהוג. ולכן מליצו לרבי עקיבא שהיה לו בן שנקרא יהושע [בפסחים קי"ב א' ובסוטה ד"ו א']. אבל אי"ל דיהושע זה לא היה כלבא שבוע. רק חמיו	אחר של ר' עקיבא. דלא מליצו אשה לר' עקיבא רק בת כלבא שבוע. ואחריה אשת טורנוסרופוס הרשע דלתגיירה ונסבה ר' עקיבא [כע"ז דף כ' ע"א]: לו) הוא היה חותנו של ר' עקיבא [בכתובות ס"ג א']: לז) ר"ל כדברי ר"ש בן עזאי כך הוא שמעולם לא היה חילוק בפלוגתתן בין קהלת לשיר השירים. אלא שמתחלה נחלקו בשניהן אם הן קודש ואח"כ נמנו וגמרו ששניהן קודש:	דרך משל: לה) כ"ל דיהושע זה הוא יהושע בן קפוס שהיה חותנו של ר' עקיבא [כשבת קמ"ז א']. וכ"ל עוד שהוא שם הנעלם של בן כלבא שבוע שהיה חמיו של ר' עקיבא [בכתובות ס"ב ב']. רק שם הכיתוי שלו היה בן כלבא שבוע. דכל הנכנס לביתו רעב ככלב ולא שבע [בגיטין נ"ו א']. וכ"ל עוד דאחר מותו גם בן ר' עקיבא נקרא יהושע על שם זקנו כנהוג. ולכן מליצו לרבי עקיבא שהיה לו בן שנקרא יהושע [בפסחים קי"ב א' ובסוטה ד"ו א']. אבל אי"ל דיהושע זה לא היה כלבא שבוע. רק חמיו

הלכתא גבירתא והוא כללא דפרק ג

משנה א שבעה דברים משמאין הידים לעשותן שני. (א) המכנים ידו לבית מנוגע: (ב) ידים שנגעו בראשון לשומאה. בין שהיה אותו ראשון אדם או כלי או אוכל:

משנה ב אבל ידים שנגעו בשני נעשו שלישי ופוסלין רק לקודש:

משנה ג (ג) ידים שנגעו ברצועות בעודן מחוברין בתפילין. נעשו שני:

משנה ד (ד) וב"כ בנגעו בגליוני הספר בעודן מחוברין בספר. בין בגליוני מעלה או מטה או צדדי הספר אפי' בגליוני עמודים:

משנה ה (ה) ידים שנגעו בספר שנמחק כולו ונשתייר בו פ"ה אותיות: (ו) או שנגע ביריעה של ס"ת שכתוב בה פ"ה אותיות. (ז) או שנגע בתורה או בביאים או כתובים ואפי' בקהלת ושיר השירים או בפרשה א' מהנך שיש בה פ"ה אותיות משמאין הידים. אבל שאר ספרים ואפי' תפלות אין משמאין את הידים:

ידים בו ביום פרק ד

ר' עובדיה מברטנורה

ציונים

א בו ביום כלים פ"כ מ"ב מיי' פ"ב מה' כלים ה"ו:

משנה אחרונה

פ"ד א בו ביום. פי' הרב אפרקין דלעיל קאי וכו'. וכפ"ה דסוטה תני כמה הלכות שנשנו בו ביום ולא מייתי להו הכא. משום דהתם לא נשנה אלא המחלוקת שנפלו בו ביום ולא הגמר. והכא שנמנו וגמרו. ומיהו הא דמייתי בסמוך כל הזבחים שנזכרו כו' לא אשכחן התם נמנו וגמרו. ואפשר מה

פרק ד א בו ביום א) נמנו ב) וגמרו ג). על עריבת הרגלים ד) שהוא משני לוגין. ועד תשעה קבין ה) שנסדקה

וכל מקום שנאמר במשנה בו ביום. על אותו היום נאמר: נמנו. עמדו למנין לדעת מנין המטמאים. ומנין המטהרים וגמרו הדין ע"פ הרוב: עריבת הרגלים. עריבה עשויה לרחיצת הרגלים: שנסדקה

פרק ד א בו ביום. אפירקין דלעיל קאי. דמיירי ביום שהוציאו את ר' אליעזר בן עזריה בישיבה. דר"ש בן עזאי. אמלתיה

מלאכת שלמה

פ"ד א משני לוגין ועד תשעת קבין הגי' הרי"ח ז"ל: כפי'

חזון נחום

א עריבת הרגלים (עיין מלאכת שלמה אות א'). עיין כפי' הרמב"ם וכפי'

יכין	תפארת ישראל	יכין
פ"ד א) שנזכר לעיל סוף הספרק בדבר ר"ש בן עזאי. דהייטו ביום שהוציאו את רבא"ע לנשיא. וכן כל בו ביום דפרקין. ואע"ג דכולהו אין לסם ענין במכילתין. נקט להו אגב	הך דסוף פרק דלעיל: ב) ר"ל מנו ב' לדדי החולקים. וכמה יש בכל לד: ג) החליטו הדין ע"פ רוב דעות: ד) שמיומד לרחילת רגלים. שמחזקת משני וכו': ה) דבפתוחה מב' לוגין הרי	

www.daat.ac.il www.hebrewbooks.org

פרק ד א טמאה מדרס. לשון הר"ב דעריבה קודם שנסדקה נמי היו רגלים ליטב בה. והיתה משמשת ישיבה עם מלאכתה. וזה דבר תימה שא"כ גם קודם שנסדקה תהא טמאה מדרס. שכן תיבה שפתחה מלדה טמאה מדרס. שמשמשת ישיבה עם מלאכתה. כדתנן במשנה ט' פי"ט דכלים ובפ"ך דכלים מ"ב מפרש הר"ב בעריבה זו. שכשנסדקה היה ראוי' אלא לשכיבה וכשלא נסדקה א"ל עמוד ונעשה מלאכתו. והר"ש כתב וז"ל טמאה מדרס בת"כ מרבה לה מדכתיב כל כלי. וממעט כפה סאה. מדכתיב אשר יטב. (והעתיקה הר"ב במשנה ג' פ"ך דכלים) והדר קאמר מה ראית לרבות את אלו ולהוציא את אלו. מרבה אני את אלו שנסדקה. סמוך לשולים ואינה מחזקת מים כדי רחיצת רגלו אחת: טמאת מדרס. דעריבה קודם שנסדקה נמי היו רגלים ליטב בה. שהיא טמאה מדרס ו). שר"ע אומר עריבת הרגלים כשמהה ח). בו

והיתה משמשת ישיבה עם מלאכתה: שר"ע. היה חולק ואומר משמשין ישיבה עם מלאכתן. כלומר דעריבה קודם שנסדקה. ומוציא אני את אלו שאין עריבת נמי רגלים ליטב עליה. ובפ' עשרים דכלים (משנה ב') פירשתי שרגלים לגוף בה וכשנסדקה נמי חזיא לליטב. שהעיסה סותמת הסדק. ואין המים יוצאין ע"כ. מבואר מדבריו דבראשונה הוא סבור. דעריבה זו מכי נסדקה. לא חזיא לגוף מלאכה והוקשה לו לשון הברייתא שמשמשים ישיבה עם מלאכתן. וזו אינה ראויה למלאכה כלל. ומש"ה הולך לפרש דהא דקאמר שמשמשים ישיבה עם מלאכתן. היינו קודם שנסדקה. ועל כרחינו לריכין אנו לומר דלא שהיו משמשים ישיבה עם מלאכתם. כלומר בשעת מלאכה. דא"כ אף קודם שנסדקה תהא טמאה מדרס. אלא ה"ק שאף ע"פ שהיא נעשית למלאכה. מ"מ עם זה היו רגלים ג"כ ליטב עליה. אלא שאין יכולים לעשות בה מלאכה כשיושבים עליה ולריכין שיאמרו לו עמוד ונעשה מלאכתו. ועיקרה ודאי למלאכה נעשית. ולפיכך קודם שנסדקה אינה טמאה מדרס. אבל אחר שנסדקה ואינה ראויה למלאכה. נמצא שנשארת לישיבה. כמו שהיתה ג"כ מאז מקודם שנסדקה. דחזיא לישיבה נמי. ולפיכך כשאינה ראויה עוד למלאכה. נשארת לישיבה וטמאה מדרס. ומיהו משמשת ישיבה עם מלאכתן דגבי תיבה שפתחה מלדה. היינו בשעת מלאכתם. ראויה ליטב עליה ג"כ. ואין אומרים לו עמוד ונעשה מלאכתינו. ולפיכך לעולם טמאה מדרס. כך לריכין לפרש לדברי הר"ש הראשונים. והן הם דברי הר"ב דהכא. אבל הוא פירוש רחוק. שבברייתא ההיא דת"כ שנאו בהדדי. תיבה שפתחה מלדה. ועריבה זו שנסדקה. וכמ"ש הר"ב בפ"כ דכלים משנה ג' ואתרוייהו מסיק מרבה אני את אלו שמשמשים ישיבה עם מלאכתן. ולריך אתה לומר דלדדין קאמר. והא כדאיתא. והא כדאיתא. ולכך הדר ביה הר"ש מהא. וכתב דבפ"ך דכלים פירש בענין אחר. דאף אחר שנסדקה "חזיא לליטב אבל אין מקפידין עוד על מלאכתן ומשמשת ישיבה עם המלאכה. דהיינו שאין אומרים לו עמוד. וכן מפורש בדבריו שם. שכתב* שנסדקה אמר ליה עמוד כו'. אבל כשנסדקה משמשת ישיבה עם מלאכתן. ומ"מ קלת דוחק ג"כ. דעם מלאכתן דתיבה היינו שעושים בה מלאכה. ובאותה שעה הוא יכול ליטב עליה. ואילו דעריבה אין נראה שלשין בה והוא יושב עליה. אלא ששוין הן ישיבה ומלאכה. ואין הישיבה נדחית מפני המלאכה. שאין אומרים לו עמוד כו'. והר"ב כתב שם בכלים פ"ב שכשנסדקה אינה ראויה אלא לשכיבה. ולשון הרמב"ם שם אינה ראויה ללוש בה. וראויה לכפתה וליטב עליה כו'. ולפיכך כ"ל שכל מה שנדחק הר"ש. הוא אלא טורך. דמאי דהוקשה לו לישנא דמשמשת ישיבה עם מלאכתן. מעיקרא לאו קושיא הוא. דמשום תיבה שפתחה מלדה. אילטריך למתני הכי. דודאי דהיא ראויה למלאכה. וא"כ מן הדין היה לנו להוציא מדין מדרס. לכך אמר שמשמשת ישיבה עם מלאכתן. והא ודאי דמכ"ש העריבה שאין לה מלאכה כלל אלא ישיבה בלבד. שבדין אנו מרבים אותה לטומאת מדרס. זו היא דעת הרמב"ם. וכפי' הר"ב דכלים. והוא עיקר. ולא כפירושו דהכא. כ"ל: **שר"ע** אומר כו'. וסתם מתני' דכלים דלא כר"ע. הר"ש: כל

*) בד"פ הנ' קודם שנסדקה.

מלאכת שלמה

(א) בפי' רעו"ל ואינה מחזקת מים כדי רחיצת רגלו אחת אמר המלקט הוא פי' מאי דקתני בת"כ שנסדקה ואינו יכול לרחוץ בה רגלו אחת אי נמי יש לפ' שהסדק כ"כ גדול דקודם שירחון רגלו אחת יצאו כל המים ומרבה לה התם בת"כ הואיל ומשמשת ישיבה עם מלאכתה מדכתיב כל כלי. וממעט בת"כ כפה סאה מדכתיב אשר יטב שאין משמשין ישיבה עם מלאכתם ופי' הר"ש ז"ל כלומר דעריבה קודם שנסדקה נמי רגלין ליטב עלי' ובפ' עשרים דכלים פירשתי שרגלין ללוש בה וכשנסדקה נמי חזיא ללישה שהעיסה סותמת הסדק ואין המים יוצאין עכ"ל

חזון נחום

וכפי' הר"ש שם באורך ובדברי הרמב"ם והראב"ד פכ"ו מהלכות כלים ועיין בתוי"ט שהאריך בזה וכבר כתבתי בזה מה שנלע"ד יע"ש פ"כ דמסכת כלים משנה כ':

כל

א תוי"ט ד"ה טמאה מדרס בו' פי' בענין אחר בו'. עיין בכלים פ"כ משנה כ' מש"ש:

משנה אחרונה

שמקובל. כן עזאי מפי ע"ב זקן שכור שהוא הגמר לכל מ"מ לא הודו לו: שר"ע אומר עריבת הרגלים כשמה. פי' הרב שאין שם מדרס עלי' וכ"כ הר"ש והרא"ש מלשון זה משמע דר"ע מעהר לגמרי וא"א לומר כן דהא בעריבה שיתירה מע' קבין שנסדקה פליגי בפ"ק דכלים מ"ב כשהתקינה לישיבה ר"ע מטמא והכמים מטהרין עד שיקלע ומוכח התם בתוספתא דהך מסני לוגין עד ע' קבין המירא טפי מהך דיתירה על ע' קבין דר' יוסי בר"י אפילו מחשבה לא בעי בקטנה כדמייתי הר"ש שם מ"ב. ומתני' דמס' כלים נמי כר"ו בר"י אתיא דקתני טמאה מדרס סתם אפילו בלא מחשבה ומתני' דהכא ת"ק נמי מטמא סתם בלא מחשבה ור"ע אמר עריבת רגלים כשמה ולא נחתא למדרס עד שיחשב עלי' אבל במחשבה מודה ר"ע כמו יתירה מע' קבין שהתקינה לישיבה ובזה מיושב דהכא קרי לה עריבת הרגלים וכמס' כלים עריבה סתם. דהתם בעשויה ללוש בה בסתם עריבה וזו אע"פ שנסדקה חזיא ללישה כמ"ש הר"ש שם שהעיסה סותמת הסדק. ומשום דהתם לא תני פלוגתא דר"ע תני עריבה סתם לרבותא דאע"ג דאכתי חזיא למלאכתה טמא מדרס והכא תני עריבת הרגלים דהיינו שעשוי לרחיצת הרגלים וכשנסדקה בטל מלאכתה ורבותא דר"ע קמ"ל דאע"ג דבטלה ממלאכתה אינה טמאה מדרס בלא מחשבה:

יכין

סרי הוא ככל כלי הבית שאין מתטהרין ע"י סדק. רק בנקב כמוליא זית. ובמחזיק טפי מע' קבין. לא חזיא כל כך ליושבה ואין מחשבה מועלת לה עד שיעשה בה מעשה [ועיין מ"ש בפ"ל כלים פ"כ סי' י"ז. וכ"ל ראיה מדאמרינן [מ"ק כ"ח ח'] ישן ע"ג אנדייני גדולה לא יצא ידי חובתו. ופי' הר"ן התם דהיינו עריבה גדולה לא חזי לשכיבה. אמנם בריש"ם שם [דף רכ"ה ב'] גרס גדולה מטולן אפילו וכו']:

ו) סמוך לשולים שעו"ז אינם מחזקת עוד כדי רחיצת רגל א'. דאם לא נסדקה. אפילו משתמשת ג"כ לישיבה אינה מטמאה מדרס. דאומרים לו עמוד ונעשה מלאכתנו. מדעיקר תשמישה לרחיצה עומד: ז) דהרי גם מעיקרא היתה משמשת לישיבה. ואע"פ שאינה מטמאה מדרס. ומטעמא דאמרן. דאומרים לו

תפארת ישראל

עמוד ונעשה מלאכתנו. אבל השתא דלא חזיא תו לרחיצה. מטמאה שפיר מדרס: ח) ר"ל עדיין שם עריבת הרגלים עליה. ואף דלא חזיא לרחיצה אינה מקבלת טומאת מדרס. וכ"ל דמעמיה מדמבטל העיקר בטל הטפל [בספי"ט דכלים]. ולהכי סו"ל כשאר שברי כלים. דכל שלא יחדם מחדש לישיבה אינו מטמא מדרס. ולרבנן דוקא התם בתיבה ומשפלת שהישיבה ע"ג בחתת טפל הוא. משא"כ הכא. גם מעיקרא לא היתה הישיבה שבתוכה טפל גמור. עד שנוכל לומר גבה בטל העיקר בטל הטפילה. אולם ביתירה מע' קבין פליגי איפכא. דלר"ע אין לריך מעשה. ולרבנן לריך מעשה [בכלים פ"כ מ"ד]. וטעמייהו

יכין

ראיה מדרס בלא מחשבה:

דרבנן

www.daat.ac.il www.hebrewbooks.org

ב כל הזבחים כו'. ברפ"ק דמסכת זבחים שנויה זו הברכה. והגבא שלחריה אמר ר"ש בן עזאי כו' שנויה שם במ"ג: **ג עמון** ומואב מה הן בשביעית. לשון

ב בו ביום אמרו. כל הזבחים [ט] **שנזבחו** [י] **שלא לשמן** [יא] **כשרים** [יב]. **אלא שלא עלו לבעלים לשום חובה** [יג]. **חוץ מן הפסח. ומן החטאת** [יד]. **הפסח בזמנו** [טו]. **והחטאת בכל זמן. רא"א אף האשם. הפסח בזמנו. והחטאת** מריבת הרגלים כשמה כלומר כשמה כן היא. שאין שם מדרש עליה ואין הלכה כר"ע: **ב** כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים. מכאן זו מתחלת מסכת זבחים היא שנויה ושם פירשנוה: **ג** עמון ומואב מה הן

והאשם בכל זמן [טז]. **אר"ש בן עזאי** [יז]. **מקובלני מפי שבעים ושנים זקן** [יח] **ביום שהושיבו את ר"א בן עזריה בישיבה. שכל הזבחים הנאכלין. שנזבחו שלא לשמן. כשרים. אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה. חוץ מן הפסח ומן החטאת. לא הוסיף בן עזאי** [יט] **אלא העולה** [כ]. **ולא הודו לו חכמים** [כא]: **ג** בו ביום אמרו עמון ומואב מה הן בשביעית [כב].

גזר

מלאכת שלמה

עכ"ל ז"ל. וכפחות משני לוגין או יותר מע' קבין אפילו נסדקה אינה טמאה מדרס:

ב כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן (ב) בין שנוי קדש בין שנוי בעלים ולאו דוקא שנזבחו דהכ"ע בקבלה והולכה וזריקה שהזבח נפסל בד' עבודות אלא עבודה קמייתא נקט כשרין לזרוק הדם ולהקטיר אם קרבן חובה הוא או נדר: הפסח בזמנו בערב פסח מהלות ואילך אבל בשאר ימות השנה שלמים הוא וכולהו מפ' בזבחים מקרבי: לא הוסיף לפסול אלא עולה מדקאמר הנאכלין ועולה כולה כליל הרא"ם ז"ל: אמר שמעון בן עזאי מקובלני מפי שבעים ושנים זקן וכו' כך ג"ל: גזר

חזון נחום

ב כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן. (עיין מלאכת שלמה אות ב'): מפי שבעים ושנים זקן. גרסינן והכי איתא פ"ק דזבחים משנה ג' וכתב שם הטעם למה תנא זקן לשון יחיד יע"ש: אמר הנקטרין ולאכול הנאכלין אלא שלא עלו לבעלים וצריך להביא קרבן אחר אבל בשאר ימות השנה שלמים הוא וכולהו מפ' בזבחים מקרבי:

יכין

דרבנן הם משום דמעיקרא לא עמדם כלל לישיבה מדמחזקת מ' קבין: ט) בין של יחיד או לצבור [רמב"ם פע"ו ממקודשין]: י) עבודה קמייתא נקט לרבותא. דאפילו היא כשהיתה שלא לשמה כשרה. וה"ה קבלה הולכה זריקה. או מליקה ומלוי בעולת העוף: יא) כגון עולה לשם שלמים. וה"ה כל הקרבנות [ועמ"ש בפ"ד ברפ"ק דזבחים שהארכנו]: יב) שחייב לזרוק דמן ולהקטיר איבריהן לשמן. ומותר ג"כ לאכול הבשר. בקרבנות הנאכלין. ואפילו עשה כל העבודות שבקרבן שלא לשמן כך דינן: יג) בין לשם הקרבן שהיה באמת. או לשם הקרבן שהיה אומר לא עלה. ולריך שיביא קרבן אחר: יד) אפילו לשם חטאת אחר. כגון חטאת חלב לשם חטאת דם וכדומה. בכל גווני פסולין לגמרי: טו) להרמב"ם הייגו כל יום י"ד בניסן ולרא"ש דוקא בע"פ אחר חלות. אבל פסח שלא בזמנו. שלמים הוא וכשר שלא לשמן: טז) יש במשנה זו הרבה מב' מצוות שאינן סמוכות זו לזו. לכל מה שנזכר בבבא זו עד הכא. הוא בבא ראשונה ממשנה א' בפ"ק דזבחים. ומה שנזכר במשנתינו מכאן ולהלן עד סוף המשנה. היא כולה בבא בתרייתא ממשנה ג' שם: יז) לא על בו ביום דנקט בריש קאי. דלא בו ביום אמר כך. אלא זמן רב אח"כ וכדמסיק: יח) עיין מ"ש בפרק דלעיל סי' ל"ב: יט) לפסול טפי מה"ק: כ) מדהוסיף מלת הנאכלין: כא) קמ"ל דאף שהעיד שהסכימו כל הסנהדרי גדולה כך. אפ"ה לא הודו לו. מדהיה באסיפה הגדולה היה רבים יותר מהם. והתורה אמרה אחרי רבים להטות. וכאמר ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם. אין לך אלא שופט שבימיך: כב) אמר העבד ישראל. כדי להבין משנה ג' זו יפה יפה. ראינו להקדים בקצרה הני מילי מעליתא אשר לקעתי אחת הנה ואחת הנה מהנך כללי דכייל לן מאור עיינו רבינו

תפארת ישראל

ברמב"ם ז"ל. במה שהיה מכן להבנת משנה זו. וזה לשונו [פ"א דתרומות ה"ו] כל העולם כולו נחלק בעמיני דיני שביעית תרומות ומעשרות לג' חלקים. ארץ ישראל. סוריה. חוץ לארץ. א) ארץ ישראל שוב נחלק לב' חלקים. (א) מה שכבשו ממנה עולי בבל. קדשה לשעתה. וקדשה לעתיד לבוא. שחייבת עתה בשביעית ותרומות ומעשרות מן התורה. ואפילו קנה אותה ישראל מעכו"ם. לא הופקעה מתרומות ומעשרות [רמב"ם שם ה"י. והגלות שמיעות פ"ד הל"ה וכו']. (ב) אותם מה שכבשו ממנה רק עולי מלריים. חייבת בשביעית ותרומות ומעשרות רק מד"ס [לאכ"ד פפ"א דתרומות. והגלות שמיעות הא"ל]. אמנם בי"ד [סימן של"א ס"ב] פסקינן כהרמב"ם דאפילו מה שהחזיקו עולי בבל. אפילו בזמן עזרא. לא היו חייבין בכל דיני הא"ל רק מד"ס. מדלא עלו כולן. ב) סוריה. והוא מה שכבש דוד המלך ע"ה קודם שכבש כל ארץ ישראל. ולפיכך גם בסיות ישראל על אדמתן. אין חייבין שם בשביעית ובתרומות ומעשרות רק מד"ס. וכן בזמן הזה [רמב"ם שם ה"ד]. ג) חוץ לארץ גם כן נחלק לג' חלקים. (א) ארץ שנער. מדרוב ישראל עוברים ושבים לשם. היקנו הגבילות שהיה חייבת בתרומות ומעשרות. (ב) מלריים. עמון. ומואב. אף שאין מלויין שם ישראל כבשנער. עכ"פ כיון דסמוכות לארץ ישראל. לכן תקנו חכמים הראשונים שיהיו חייבין בתרומות ומעשרות [רמב"ם פ"א מתרומות ה"ח]. (ג) שאר ארלות שבחוץ לארץ. פטורות מכולן [שם]. מיהו דין שביעית לא רצו לתקן בשום מקום מג' חלקי חוץ לארץ הא"ל. מדהוא הפסד גדול להפקיר כל השדה כולה. רק לכ"ע דבשביעית בארץ מלריים תקנו חכמים שמעשרין בה מעשר ראשון ומעשר שני. ובשנער מעשרין בשביעית מתקנת נביאים מעשר ראשון ושני. ופליגי הכא בעמון ומואב אי לשנער מדמיין להו או לארץ

יכין

הרמב"ם ז"ל. במה שהיה מכן להבנת משנה זו. וזה לשונו [פ"א דתרומות ה"ו] כל העולם כולו נחלק בעמיני דיני שביעית תרומות ומעשרות לג' חלקים. ארץ ישראל. סוריה. חוץ לארץ. א) ארץ ישראל שוב נחלק לב' חלקים. (א) מה שכבשו ממנה עולי בבל. קדשה לשעתה. וקדשה לעתיד לבוא. שחייבת בשביעית ותרומות ומעשרות מן התורה. ואפילו קנה אותה ישראל מעכו"ם. לא הופקעה מתרומות ומעשרות [רמב"ם שם ה"י. והגלות שמיעות פ"ד הל"ה וכו']. (ב) אותם מה שכבשו ממנה רק עולי מלריים. חייבת בשביעית ותרומות ומעשרות רק מד"ס [לאכ"ד פפ"א דתרומות. והגלות שמיעות הא"ל]. אמנם בי"ד [סימן של"א ס"ב] פסקינן כהרמב"ם דאפילו מה שהחזיקו עולי בבל. אפילו בזמן עזרא. לא היו חייבין בכל דיני הא"ל רק מד"ס. מדלא עלו כולן. ב) סוריה. והוא מה שכבש דוד המלך ע"ה קודם שכבש כל ארץ ישראל. ולפיכך גם בסיות ישראל על אדמתן. אין חייבין שם בשביעית ובתרומות ומעשרות רק מד"ס. וכן בזמן הזה [רמב"ם שם ה"ד]. ג) חוץ לארץ גם כן נחלק לג' חלקים. (א) ארץ שנער. מדרוב ישראל עוברים ושבים לשם. היקנו הגבילות שהיה חייבת בתרומות ומעשרות. (ב) מלריים. עמון. ומואב. אף שאין מלויין שם ישראל כבשנער. עכ"פ כיון דסמוכות לארץ ישראל. לכן תקנו חכמים הראשונים שיהיו חייבין בתרומות ומעשרות [רמב"ם פ"א מתרומות ה"ח]. (ג) שאר ארלות שבחוץ לארץ. פטורות מכולן [שם]. מיהו דין שביעית לא רצו לתקן בשום מקום מג' חלקי חוץ לארץ הא"ל. מדהוא הפסד גדול להפקיר כל השדה כולה. רק לכ"ע דבשביעית בארץ מלריים תקנו חכמים שמעשרין בה מעשר ראשון ומעשר שני. ובשנער מעשרין בשביעית מתקנת נביאים מעשר ראשון ושני. ופליגי הכא בעמון ומואב אי לשנער מדמיין להו או לארץ

משנה אחרונה

ב ולא הודו חכמים לכן זומא. הלשון משמע שכן זומא דעתו לקבוע הלכה כמ"ב זקן ולא הודו לו. ואיכא למידק אי לא הודו לו משום שהם קבלו ממרובים יותר מע"ב מאי דעתי' דכן זומא פשיטא שצריך לילך אחר הרוב. ואי קבלתם לא היתה ממרובים יותר למה לא הודו לו שהוא מרבים קיבל. ובאמת יש לדקדק זה בהרבה מקומות בש"ס שאמרו מר נמיר ג"ש ומר לא נמיר. וכיון שזה נמרה וקבלה מרבו למה לא יקבל חברו ממנו. וגזה י"ל שהיה מקובל בידם במנין כמה ג"ש יש בתורה ומר קיבל שזה היא מן המנין ומר קיבל אחריתא ומפיק להך:

ג מה הן בשביעית. בשאר שנים פשיטא דגזרו תרומות ומעשרות בח"ל בכל המקומות בכל שנה כדינה מעשר ראשון ומעשר שני או מעשר עני. אבל בשביעית שאין מעשרין כלל בא"י פליגי מה יתקנו בח"ל אי כסדר המעשרות הנהוגים או מוטב לתקן מעשר עני מפני תקנת עניים. וזהו שכתב הרב דלא מיירי הכא מעבר הירדן דפשיטא דשביעית נוהג בהן וכו' כלומר וכיון דנוהג שביעית אין מעשר נוהג וא"ת מ"ע דמאן דאמר מעשר שני כיון דבא"י פטור ממעשר לגמרי למה יתמיהו בח"ל יותר ולמה גזרו בבבל מעשר שני דלכאורה נראה דעיקר חיוב ח"ל במעשר מדרבנן אנו פירות הארץ ובשביעית שבארץ פטורין למה חייבו בח"ל. וי"ל משום דקי"ל פירות ח"ל שנכנסו לארץ חייבין במעשרות כמ"ש הרמב"ם פ"א מה"ל תרומות ומעשר יביאו מפירותיהן לא"י ויתחייבו ונריכין לעשר שלא יאכלו בעבלן ובהא פירות ח"ל חמירי עפי כיון

ציונים

ב כל הזבחים. זבחים ב' ממה ד' מ"ז' פע"ו מס' פסח"ק ה"ח: אמר ר"ש ב"ע זבחים יח: ביום שהושיבו יהושלמי בכורות פ"ד ה"ח תענית פ"ד ה"ח: ג בו ביום יומא פ"ח יהושלמי יומא פ"ח ה"ו:

חלופי גרסאות

ב א"ר ישמעאל כד"ג אמר לו ר"י:

תוספות חדשים

ב במשנה שנזבחו שלא לשמן. כין שינוי קודש וכין שינוי בעלים (הר"ם): ב במשנה שנזבחו. ולאו דוקא שנזבחו. אלא ה"ה נקבלה והולכה וזריקה. אלא עבודה קמייתא נקט (הרא"ש) ועיין בתוי"ט בזבחים. גם אפשר לומר דלסכי נקיט זביחה דאע"פ שבאמה בזר סד"א דלא תביבא כולי האי עבודה לפסול במתשבה:

ב במשנה אלא העולה. מדקאמר הנאכלים. ועולה כולה כליל (הרא"ש):

אליהו רבה

ב מפי ע"ב זקנים. גרסינן:

חידושי מהרי"ח

ב במשנ' ביום שהושיבו את ראב"ע וכו'. ויש לדקדק מה שאמר ביום שהושיבו הלא המשנה מתחלת בו ביום והיינו ביום שהושיבו כמו בפי' רע"ב ברש"ב. ונראה דבאמת בן עזאי אמר זה אח"כ בכמה שנים אח"ז והכי הצעת המשנה בו ביום אמרו כו' ומייתי אח"ז אף שבן עזאי אמר ואח"כ מסיים המשנה ולא הודו לו חכמים שהם סוברים שבו ביום אמרו כו' ולא כבן עזאי וק"ל:

www.daat.ac.il www.hebrewbooks.org

הן בשביעית. אין זה עמון ומואב שטהרו בסיחון. שהיה נחלה לראובן וגד דהשתא ארץ ישראל היא אפילו אם תמצא לומר שלא כבשוה עולי בבל ע"כ שביעית נוהגת בה דהא תנן במס' שביעית פרק הפגם ג' ארלות לביעור. יהודה ועבר הירדן והגליל. ועבר הירדן היא ארץ סיחון אלא בשאר ארץ עמון ומואב שלא טהרו בסיחון ולא כבשו מעולם לחילי. תדע מדמייתי עלה מבבל וממלרים: לא שניתי מסדר השנים. של עולם אחר השנה של מעשר עני מדיאין מעשר שני. והרי בשאת מעשר עני לפיכך ראוי בשביעית מעשר

שני בשביעית. אמר ר"ט. עני. שיהיו עניי ישראל ומואב שהם קרובים לא) נעשים לב) מעשר עני. שיהיו עניי ישראל נסמכים עליהם בשביעית. אמר לו ר"א בן עזריה הרי אתה כמהגן ממון. ואין אתה אלא כמפסיד נפשות לג). קובע אתה לד) את

גזר ר"ט מעשר עניכג). וגזר ר"א בן עזריה מעשר שני כד). א"ר ישמעאל. אלעזר בן עזריה כה) עליך ראיה ללמד. שאתה מחמיר כו) שבל המחמיר עליו ראיה ללמד כז). אמר לו ר"א בן עזריה. ישמעאל אחי. אני לא שניתי מסדר השנים כח). טרפון אחי שינה. ועליו ראיה ללמד. השיב ר"ט מצרים ח"ל. עמון ומואב ח"ל. מה מצרים מעשר עני בשביעית כט). אף עמון ומואב מעשר עני בשביעית. השיב ר"א בן עזריה. בבל ח"ל. עמון ומואב ח"ל. מה בבל מעשר שני בשביעית ל). אף עמון ומואב מעשר מצרים שהיא קרובה עשאוה מעשר נסמכים עליה בשביעית. אף עמון ומואב קרובים לא) נעשים לב) מעשר עני. שיהיו עניי ישראל נסמכים עליהם בשביעית. אמר לו ר"א בן עזריה הרי אתה כמהגן ממון. ואין אתה אלא כמפסיד נפשות לג). קובע אתה לד)

לשון הרמב"ם ורלוי להוליא הטרומה והמעשר בח"ל. (מארלות הסמוכים לא"י. והם מלרים. ועמון ומואב ובבל. וכל זה) מדרבנן. כמו שנתבאר במקומות. תוספתא ע"כ:

גזר ר"ט מעשר עני. כדמסיק טעמא שיהיו עניי ישראל נסמכים עליה. ובדין הוא דאפילו תרומה גדולה לא נתקן. אלא יהא הכל מ"ע. אלא שלא רלו לחלק כל כך משאר שנים. תוספות פ"ק דחגיגה דף ג' (ד"ה עמון):

שאתה מחמיר. לפי שמעשר שני קדש. ומעשר עני חול. הרמב"ם: **שנאמר** היקבע אדם אלהים וגו'. וסוף הפסוק הביאו את כל המעשר אל בית האולר וגו' אם לא אפתח לכם ארובות השמים. והריקותי לכם ברכה עד בלי די:

וכשבא

ג מה מצרים מ"ע בל"א מ"ש: מה בבל. מ"ש בשביעית אף עמון ומואב מ"ש בשביעית בל"ו ותל"ד גרם בטיהם מ"ע

תוספות חדשים

ג במשנה שאתה מחמיר כו'. שמעשר שני היא תומרת. שליריכין הבעלים לסעלותן לירושלים. (מס):

ג **תוי"ט** ד"ה עמון ומואב כו' והמעשר בח"ל כו'. עיין מ"ש הרמב"ם בפי' בתורך כי התוי"ט קולר במקום שראוי להתיר:

אליהו רבה

ג אני לא שניתי מסדר השנים. דלכתיב בקרא שיה הבלים וכן הבשית מעשר עני אלא בכל שאר הבמים מעשר שני: נעשים מעשר עני. נעשים משמע שאף אם ספק הוא בידינו נעשים מעשר עני והיינו דא"ל דאכ"ע הרי אתה כמהגן כו' שאתה אומר מטוס ספק נעשים מעשר עני ודלמא קבעו בה חכמים מע"ש ומלאת מפסיל נפשות שקובע אתה את השמים:

מלאכת שלמה

ג גזר ר' טרפון מעשר עני פי' מלבד מעשר ראשון: אמר לו ר' ישמעאל אלעזר בן עזריה אחי עליך ראיה ללמד וכו' כך ראיתי קלת בעלי משנה גורסין בילדותי אבל אני לא מלאתי מורגל. לומר לשון זה של אחי רק ר' אלעזר בן עזריה וכדאיתא נמי בפ"ק דברכות דף י"ח א"ל ר' אלעזר בן עזריה לר' ישמעאל ישמעאל אחי אמסול לך משל לה"ד לאחד שאומרים לו זקנך מגודל אמר להם יהיה בענד המשחיתין אף וכו' כך: שאתה מחמיר שמעשר שני קדש וצריכין הבעלים להעלותו ולאכלו בירושלם ומעשר עני חול והמחמיר בדברי סופרים עליו ראי' ללמד: השיב ר' אלעזר בן עזריה מה בבל מעשר שני בשביעית אף עמון ומואב מעשר שני בשביעית כך ג"ל: מצרים מפני שהיא קרובה לך הגרסא בקלת

חזון נחום

ג אמר ר"ט כו'. כתב בספר בריתות סוף בית שלישי מן המצנה הזאת אם למדין הלכות מה מלינו בדרכנן וע"ש שנפל טעות וק"ל:

שמעון

משנה אחרונה

כיון שאין שביעית נוהג שם חייבין במעשר מדינא משא"כ בא"י דשביעית נוהג והוי הפקר ופטור מן המעשר. ואף לפי טעם שהביא רש"י בפי' התורה לכתיב ויתרם תאכל חית השדה מה חיה אוכלת בלא מעשר אף פירות שביעית אוכלין בלא מעשר. י"ל נמי דקרא בא"י משתעי דכא"ל אין נוהג שביעית:

גזר ר' טרפון מעשר עני וגזר ראב"ע מעשר שני. ואע"ג דיכול לקיים שניהם שיפרים מעשר שני ויהלק לעניים לא אפשר כיון שקרא שם מעשר שני אינו ניתן כמתנה כלתנן ריש מס' מעשר שני. ועוד דלעמא בטומאת ארץ העמים ואסור להאכילו לעניים. ומאן דסבר מפרים מעשר שני גראה דהיינו להפרים לבד ולא לאוכלו דאסור לאוכלו בטומאה. וא"ת יפרים מעשר שני ויחלק על המעות ויחלק הפירות לעניים והמעות יאכלם בקדושה בירושלים כמ"ש הרב ספ"ב דמכשירין הכא לאחר

יכין

לארץ מלרים. אמנם לא היו מסופקים באותו ארץ מואב שכבשוהו עולי מלרים. מדנעבר על ידי סיחון. דהשתא ארץ ישראל גמור הוא. ונקרא עבר הירדן. שכבשו מעולי מלרים ולא מעולי בבל. שחייבת בשביעית ובתרומות ומעשרות כלל דיני ארץ ישראל. אבל רק מד"ס. מדלא כבשו מעולי בבל. רק נסתפקו בארץ עמון ומואב ממש. שגם מעולי מלרים לא כבשו. שחייבין בשאר שני שבוע בתרומות ומעשרות מד"ס. אבל שביעית אין נוהגת שם. דרק בארץ ישראל שכל הפקר בשביעית ופטור ממעשר. אבל שם שאין שכל הפקר בשביעית. יש לשאול איזה מעשר יתנו לא: כג) ר"ל תרומה גדולה ומעשר ראשון ומעשר עני: כד) ר"ל תרומה גדולה ומעשר ראשון ומעשר שני: כה) אע"ג שכבר נתמנה נשיא. אפ"ה מדבאותו יום נתמנה נשיא עדיין היתה קדירות נשיאותו פושרין. וגם היה רק בן י"ח שנים [בכורות כ"ת ת"] ור' ישמעאל ב"ר יוסי זקן [בכ"מ דף ל' ע"ב]. לכן קראו בשמו בפניו: כו) דמעשר שני קדוש. משא"כ מעשר עני: כז) שכל דבר שלא נדע טעם לאסרו. מותר הוא בלי טעם. דלא הזכירה התורה דברים המותרים כולן. רק דברים האסורין: כח) דלעולם אחר שנת מעשר עני. נותנין מעשר שני. והרי בשנת נתנו מעשר עני. א"כ ראוי שיתנו בשביעית מעשר שני. וזהו כבר קלת ראיה לדברי: כט) כך תקנו חכמים הראשונים אחר עזרא. מלגם היא סמוכה לארץ ישראל. [והא דלא תקנו לא גם על עמון ומואב שסמוכה לארץ ישראל טפי ממלרים. דהכי אין הפסק בין עמון ומואב לארץ ישראל רק הירדן ויש המלת. דאיכא למימר דתקנו בלאמת גם לעמון ומואב. וכשבת הארץ תקנו. וכן משמע מהר"ב. במחילת כבודו זה דוחק דהאיך שכתו כל חכמי ישראל דבר שעהב כל שנה ושנה. ותו מ"ש ממלרים שלא שבתו

תפארת ישראל

תקנתו. והרי מלרים רחוקה מארץ ישראל טפי מעמון ומואב. אלא ג"ל דה"ט משום דעמון ומואב משולם היו אויבים מולדים לישראל. ומתכיס רק למשלת הטם הקדוש. וכדאשכחן שלא לפתות לנבוכדנצר בכל מיני פתוי שיבוא להלחם בישראל. ובדקאמרינן [בסנהדרין ל"ו ב'] עמון ומואב שביבי ביבי דירושלים היו. שלחו ליה לנבוכדנצר תא אתא עלייהו וכו' ע"ש. וגם בשעת המלחמה והחזיקן שייעו לנבוכדנצר עליהן. וכדקאמרינן [יבמות דף ט"ז ב'] ידו פרש לו על כל מחמדיה מלמד שבעה שבבשו הכשדים להיכל. כולם נפנו לכסף וזהב. והם פנו את עצמן לס"ת לשרפה באש. מדכתיב בה לא יבוא עמוני וגו'. ומזה נגלו למה עברתה שמורה נלא לישראל. לכן מסתבר שגם בזמן התקנה שתקנו החכמים הראשונים שאחר עזרא. עדיין מכת שבאתה שביבם לישראל לא נרפא. והיה שעת חירוס בין אלים לארץ ישראל. ולא הוה שביתי שיירות מהכא להתם. משא"כ מלרים משולם היתה התחברות ביבם לישראל. שהרי שלמה המלך ע"ה התחתן עם בת פרעה. ופרעה נכה שלח לו ליאשיהו המלך (יהודה) לא עליך היום [דה"י ב' ל"ה]. ותמיד כשבאו אויבים על ישראל. עמדו הם לעזור לישראל. כדאשכחן בסנחריב ונבוכדנצר [מלכים ב' י"ח וירמיה ל"ו] וגם לאחר החורבן נסעו לשם [ירמיה מ"ג]. וגם באחרית הימים בא חוזיו ובנה שם בית המקדש [מגחות דף ק"ט]. והיו שם רבנות אלפי ישראל גם אחר חורבן בית שני [סוכה דף נ"א ב']. להכי תמיד היו תושבי ארץ ישראל מלויין שם אצל אחיהם. והולרכו לתקן כך שיתנו גם שם תרומות ומעשרות ביותר הקפידה תורה במקום שיש חסרון כיס. ויחשבו כל אפין שוין וילמדו מהם: ל) תקנת גדולים היתה. וכמש"ל: לא) משא"כ בבל רחוקה מאד היה מארץ ישראל [במלכים ב' כ"ח פי"ד]: לב) ר"ל לכעשם גרסינן. ור"ל נתקן לאחרו לשם: לג) ר"ל דר"ל על ידי תקנתך יזלזלו בקדושת מעשר שני בארץ ישראל. ותביא נשותיה לידי עבירה [וזה"ק. ולרב"ל הכי קאמר דלמא קבעו בה חכמים מעשר עני. ומלאת מפסיד נפשות בקובע אתה את השמים וגו'. ותמהני הכי עדיין לא היתה התקנה קבועה. לדולי כן מחוי אחיך דהגו עד השתא וכמש"ל אלא דבר חדש תידשו לו הסופרים. ולמה יעלרו השמים. ותו הרי גם אם יתנו מעשר שני יש לחוש דלמא תקנו **מעיקרא מעשר עני**. וגוזלין הענים. וכ"ש שיעלרו השמים [בפ"ם דתנות מ"ח וע'] : לד) ר"ל גוזל אתה:

ומיפא

www.daat.ac.il www.hebrewbooks.org

ידים נטל פרק ד

וכשבא ר"י בן דורמסקית אצל ר"א בלוד. סר"א לא היה אצל המין מפני המחלוקת. שע"י כן ברכוהו. כמ"ש הר"ב במשנה י' פ"ה דכלים. כ"כ הרמב"ם:

אל תחושו למינכם. אל יהו לכם שום חשש וגמגום. במה שמכיתם ותקנתם. שהרי הסכמתם להלכה. רש"י פ"ק דחגיגה דף ג': **הלכה** למשה מסיני. כתב הר"ב לאו דוקא וכו' מיהו בתוספתא משמע דהל"מ ממש קאמר. וכ"כ הר"ש. והא דקתני והגדון שלפנינו מעשה זקנים. היינו מקמי דידעי עדאתו של ר"א. והכ"מ בפ"ז מהלכות מתנות עניים [הלכה ה'] תמה על הרמב"ם שכתב הל"מ מהא דקתני מעשה זקנים. ולי נראה דלא מכרעא כלל:

ת"ל

מלהוריד טל ומטר שנאמר (מלאכי ג') היקבע אדם אלהים כי אתם קובעים אותי ואמרתם במה קבענוך המעשר והתרומה לח). א"ר יהושע הריני לו) במשיב על טרפון אחי. אבל לא לענין דבריו לז). מצרים מעשה חדש לח) ובבל מעשה ישן לט) והגדון שלפנינו מעשה חדש. ידון מעשה חדש ממעשה חדש. ואל ידון מעשה חדש ממעשה ישן. מצרים מעשה זקנים. ובבל מעשה נביאים. והגדון שלפנינו מעשה זקנים. ידון מעשה זקנים מ) ממעשה זקנים. ואל ידון מעשה זקנים ממעשה נביאים מא). נמנו וגמרו עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית. וכשבא ר' יוסי בן דורמסקית אצל רבי אליעזר מב) בלוד. אמר לו מה חדוש

מעשר שני: המעשר והתרומה. ועל כרחך המעשר האמור כאן מעשר שני הוא דומיא דתרומה שהיא קדש. ולא מעשר עני שהוא חול גמור. ואין לדחות מעשר שני מפני עניים: כמשיב על דברי טרפון. לסייע לו: אבל לא לענין דבריו. כלומר ולא מטעמיה: מצרים מעשה חדש. שהזקנים שהיו אחר עזרא תקנו להפרים מעשר במצרים: ובבל מעשה ישן. תקנת נביאים שהיו קודם חרבן הבית. ונסכם הדבר דשמא לא היה צורך עניים באותה שנה: מעשה נביאים. ועל פי נבואה עשו הוראת שעה. ואין למדים ממנה: הלכה למשה מסיני. לאו דוקא דאין זה מן התורה אלא כאילו היא הלכה למשה מסיני. מיהו בתוספתא משמע דהל"מ ממש קאמר:

שנאמר

היה לכם בבית המדרש היום. אמר לו נמנו וגמרו. עמון ומואב מעשרים מעשר עני בשביעית. בכה מג) רבי אליעזר ואמר (תהלים נה) סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם. צא ואמור להם אל תחושו למינכם. מקובל אני מרבן יוחנן בן זכאי ששמע מרבו. ורבו מרבו. עד הלכה למשה מסיני מד). שעמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית: ד בו ביום בא יהודה

גר

מלאכת שלמה

בקלת דפוסים. אלא כמפסידן נפשות וקובע אתה וכו' כך מצאתי מוגה. הריני כמשיב על טרפון אחי רוצה לומר שהוא משיב לר' אלעזר בן עזריה כמו שהשיב לו ר' טרפון:

אצל ר' אליעזר בלוד ביו"ד ע"ל:

צא ואמור להם משמי אתם אל תחושו וכו' כך מצאתי מוגה: עד הלכה למשה מסיני ה"ר יהוסף ז"ל מחק מלת עד: שעמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית וכך העיד ג"כ ר' דוסא בן הרכינס בשם חני הגבית בפ"ק דיבמות דף י"ו. תניא בתוספתא א"ר יסי בן דורמסקות אני הייתי עם זקנים הראשונים בשבאו מיבנה ללוד ובאתי ומצאתי לר' אליעזר שהיה יושב בחנות של נתתומים בלוד אמר לי מה הדום היה לכם בבית המדרש אמרתי לו תלמידיך אנו ומימיך אנו שותין אמר לי אי אפשר לבית המדרש בלא חדוש אמרתי לו את ההלכות ואת התשובות ואת המנין וכשהגעתי לזה זלגו עיניו דמעות אמר סוד ה' ליראיו ואומר להם אל תחושו למינכם כך מקובלני מריב"ז שקבל מן הזוגות והזוגות מן הנביאים ונביאים מן משה הל"מ שעמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית ע"כ. ופי' הר"ש ז"ל תלמידיך אנו בפ"ק דחגיגה משמע שלא אמר כן וכעס עליו ר' אליעזר ואמר לו פשוט ידיך וקבל עיניך לפי שלא אמר כן ושמא תנאי הוא. ונביאים ממשה משמע הלכה למשה מסיני ממש עכ"ל ז"ל:

ד בו ביום בא יהודה גר עמוני ברכות פ"ד דף כ"ט מייתי לה ושמעינן מינה דאפילו בו ביום לא מנע עצמו רבן גמליאל מבית המדרש וכן פי' הרמב"ם ז"ל וז"ל א"ל ר"ג אסור אתה הסתכל שלא נמנע ר"ג מבית המדרש אע"פ שמינו נשיא לר' אלעזר בן עזריה והעשם שלא רצה להתבטל מתלמוד תורה ע"כ:

חזון נחום

שעמון ומואב מעשרין מעשר עני בז'. וכך העיד ג"כ ר' דוסא בן הרכינס בשם חני הגבית פ"ק דיבמות דף ט"ז ע"כ בפי' שנ'. ועיין בפי' הר"ש ותוי"ט:

יבין

לה) וסיפא דקרא אם לא אפתח עליכם ארובות השמים וגו'. והרי רק במעשר שני משתעי קרא. מדסמכו קרא לתרומה שהיא קודם. ועל ידי שלא יתנוהו ועלהו השמים. משא"כ מעשר עני חול הוא: לו) ר"ל הכני מסיב לראב"ע על דברי טרפון אחי: לז) ר"ל אבל לא כדבריו. שעל זה יפה השיב ראב"ע. אלא מעמא אחרינא איכא. מדשוה תקנת עמון לתקנת מצרים בב' דברים: לח) שנתקן מחכמים הקודמין סמוך לזמנינו וגם ממעשה בבל: לט) שכבר מקודם החורבן נתקן מנביאים שיעשרו שם מעשר שני בשביעית. והרי נסכח הטעם למה לא תקנו בבבל מעשר עני. דזה מסתבר עפי שלא להפסיד לעניים. אולי לא תקנו כך מדלא היה נצרך כל כך לעניים. משא"כ בתקנתינו השתא. שצרלה עניים נצרכים. מסתבר לתקן תקנה לעובדתם: מ) ואולי ע"פ הנבואה עשו כך. והרי

תפארת ישראל

מין למדין מדברי קבלה [כב"ק דף כ' ב']: מא) והא דאמרינן בפרקין לעיל [מ"ב] דאין למדין דברי סופרים מדברי סופרים. י"ל שהם כשנתקנו כבר ב' שתקות. אמרינן דאין להשוות אופן תקנת חכמים זה לזה. דהרי עומדת כתבי קודש ועומדת שהם ידיים. כבר שהיכן מתוקנות ועומדות היו. שפיר אמרו חכמים דאין למדין שתפשמות עומדת ידיים מהתפשמות עומדת כתבי קודש. אבל הכא שרצו לתקן תקנה חדשה שיעשרו בעמון ומואב. ודאי רצוי שיתקנו כאופן שיקנו מקודם לכן במצרים: מב) שלא היה בבית המדרש לז. מפני שברכוהו [כב"מ ג"ע ב']: מג) כ"ל דבכה על שלא זכה לשוות בסוד קדושים ועדה כשמרים עליהן רוח הקודש. והסכימה דעתם לדעת המקום: מד) י"ל הלכה למשה מסיני ממש. וכן משמע בתוספתא. וי"ל דר"ל תקנה חזקה קדומה כהלכה למשה מסיני וכן שחליט רבינו כ"מ [מתנות עניים פ"ו ה"ה]. ומליגו דוגמתו לענין זוגות פסחים

www.daat.ac.il www.hebrewbooks.org

קסד תוספות יום טוב

ד א"ל ר"ג הכתוב אומר לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' וגו'. ותמיה בעיני. מאי ס"ד דר"ג. וכי לא ידע ר' יהושע מה שכתוב בתורה (עיין מ"ש בשם התוס' במשנה י' פ"ח דזבחים). אף יהודה הגר עלמו מסתמא הואיל ודחק עלמו לבית הועד של חכמים הגדול הזה כבר ידע מה שכתוב בתורה. וא"כ מה עלה על דעת (ר"ג) (כל"ל הגר) שנסתפק ושאל. וכ"ל דר"ג כבר ידע הספק של בלבול סנחריב ושזאת היתה שאלת הגר והשובת ר"ג מן הכתוב הוא. מה שיש בפסוק תרי לא יבא. ולכך סבור היה ר"ג. שזהו מה שרלה הכתוב לאסור בזמן מן הזמנים שיהיה ספק עלינו אם אסורים הם. ור"י חשב שאפשר שר"ג סובר ספק אחר. ואתה לאתויי מלא יבא. והשיב שיש להתיר מסנחריב שבלבל כו' וא"ל ר"ג הכתוב אומר וכו' כלומר אף אני יודע בלבולן של סנחריב ועל זה הייתי דורש המקרא דאתה לאתויי משום דקרא מסייענו ואח"כ חשיב וגו' ואתי שפיר מאי דקאמר וכבר שבו. ומגליה. אבל למאי דפרישית למד כן מיתורא דקרא והשיב לו ר"י דהא לא מכרעא. דהא כתיב ושבתי את שבות בני ישראל וגו' ועדיין לא שבו. ה"נ דשל בני עמון. ויתורא דקרא. לדרשא אחריתא. *[כמו בממזר שכתב (ביה) ממי תרי לא יבא וא"א לומר לאסור לאסור ספק, דהא מותר הוא מדאורייתא. כדאיתא פ' י' יוחסין דף ע"ג]:

מלאכת שלמה

וכי עמונים לא גרסי' רק עמונים. לחוד דמואבים לא הגלה אותם דהכי כתיב שאמן מואב מגשוריו וגו' עיין תוס' דמגלה בפ"ק דף י"ב ושם הקשו

חזון נחום

ד גר עמוני כו'. עיין בפי' הר"ש שהאריך בזה ובתוי"ט וא"ל הרמב"ם פי"ב מהלכות איסורי ביאה כשעלה סנחריב מלך אשור בלבל כל האומות וערבם זה

וכתב

ציונים

מותר אתה מיי' פי"ב מהל' א"ב הכ"ה סמ"ג לאוין ק"ז עפ"ש אתע"ז סי' ד' סעיף י':

חלופי גרסאות

ד א"ל ר"ג כדא' רשב"ג:

תוספות חדשים

ד תוי"ט ד"ה א"ל ר"ג כו' לדרשא אחריתא כו'. ולולי דברין יש לישב תמיהתו בלבון אחר. דלבלורה יקשה לר"י גם למסקנא דהתיר לבא בקהל. הא בעלי חיים חשיבי ולא בטילי כדאיתא בזבחים דף פ"ג. אלא ד"ל דל בתר טעמא יקח מן הקבוע וכדלאמר רבא התם שלם והכא לא שיך אלא גזירה כיון דבלבל כל האומות אין לנו הכתא שום קבוע לגזור ומפתה מוכל לומר דר"ג סבר דלא סנחריב בלבלם אלא נבוכדנצר וכמ"ש הר"ש בשם תוספת ולא בלבל כל האומות דנביא לא כתיב ואסיר גבולות עמים וגו' אם כן שיך שפיר לגזור משום קבוע. וזהו דאמר ר"ג הכתוב אומר לא יבא עד עולם דמשמע אף אחר הבלבול שיך לגזור משום קבוע. והשיבו ר"י לא כן אלא סנחריב בלבל כל האומות ולא שיך לגזור משום קבוע וא"ל ר"ג אף אם אתה אומר דסנחריב בלבלם מ"מ קרא דעד עולם מסייעני. דכבר חזרו. דאל"ה אין איסורן עד עולם. והשיבו ר"י דגם זה אינו מוכרח. דהא כתיב ושבתי וגו' וקרא דעד עולם מוקמינן בידוע לנו בודאי שהוא מן עמון ומואב. וק"ל:

אליהו רבה

ד א"ל ר"ג כו' לא יבא עמוני ומואבי גם דור עשירי. הא דאיתא אמי סיפא דקרא גם דור עשירי היינו משום דכעמון ומואב כתיב עד עולם ובממזר. לא כתיב עד עולם. משום דעמון ומואב הוא על דבר אחר לא קדמו והוא אותו הדור שהיה בימי משה בלבד אבל כתיב עד עולם שלעולם לא יבאו. אבל ממזר לא תלוי כלל והיינו דאמרתי ר"ג אולא קרא למימר לעולם הן אסורין: סליק מסכת ידים

תפארת ישראל

יכין

[פסחים ק"י ח']. דליכא לגזומר התם דבאמת זוגות הלכה למשה מסיני. דהרי אמרינן התם דמאן דלא קפיד לא קפדינן בהדיה. מיהו י"ל אולי כך היתה הלכה למשה מסיני. דמאן דלא קפיד לא קפדינן בהדיה [בקידושין ל"ע ח']: מה) אף דמסתמא שמע המקרא דכתיב לא יבוא וגו'. דאל"כ מה מספקא ליה. אפ"ה חשב לנפשו היתר. דאע"ג שהיה דר בארץ עמון. עכ"פ הרי לא אסרה התורה על הדרים בארץ עמון. רק זרע בני עמון הזכרים [ביבמות דף ע"ו כ']. והרי ברוב הימים נשתדכו עמהן זכרים מעמים אחרים. דהרי גם ישראל נשתדכו עם נקבותיהן. כרות לבועז. ונעמה העמונית לשלמה המלך ע"ה אחר שנתגיירו וכל הזכרים שנולדו מנקבות שלהן שנשאו לזכרים מאומות אחרים. ודאי שמותרין לבוא בקהל. וא"כ יש ספק בכל זכר שמארץ עמון. שמא הוא משאר אומות. שהן משאר בני העולם שמותרין לבוא בקהל. ואע"ג דקיי"ל דכנעני אית ליה חיים [ביבמות דף ס"ב ח']. היינו רק דבמחייהם אחר אחד מהן. אמרינן שזה בודאי אביו הוא. אבל הכא מי מכל זכריהן שיהיה יכול להתיחס בעלמו בכנעני שהוא עמון בן עמון עד יום שניתנה בו תורה לישראל. ואם כן כל אחד מזכריהן יש בו ספק. וכמו בממזר אמרינן ממזר ודאי אמר רחמנא ולא ממזר ספק [בקידושין ע"ג ח']. פשיטא דגם בעמוני ספיקו מותר לבוא בקהל. ואע"ג דבספק ממזר אסור. עכ"פ מדרבנן משום מעלת יוחסין. ואפילו בשתוקי ואסופי דלא שכיחי גזרי בהו רבנן [בקידושין שם]. וכל שכן עמון ומואב דשכיחי. התם שאני די"ל דדיוינן על שתוקי הזה בעודו בקביעות. דהו"ל כמחלה על מחלה. וכדקאמר התם. ולפיכך אסור. ואע"ג שאח"כ פירש מהקביעות. אפ"ה לא אזלינן בתר רוב כשרים לומר כל דפרש מרובא פרים. כיון שכבר נולד ספק איסורו במקום קביעתו הו"ל כפירש בפניו דאסור [י"ד סי' ק"י ס"ג]. אבל הכא הרי רובא דעלמא כשרים לבוא בקהל. והרי גם בתר רובא דעלמא אזלינן. מדאלמרכינן לאוקמא [כ"ב כ"ג ב'] בעגלה ערופה דמיירי ביושבת בין הכרים ואם כן אף הו"ל קבוע דכמחלה על מחלה דמי. עכ"פ כל גר וגר דפרש מיניהן. כל דפרש מרובא פרים. וכיון דבעודו בקביעות לא עולד בו עדיין ספק. דהרי אז עדיין זר היה. שבלה זה היה אז אסור לבוא בקהל. ורק עכשיו אחר שפירש מהקביעות נבוא לדון על ספיקתו. ודאי דשפיר אמרינן גבוה כל דפרש מרובא פרים. ואע"ג דלענין יוחסין בעינן

יכין

תרי רובא משום מעלה [בכתובות ע"ו ח']. הכא נגד רובא דעלמא הוו בני עמון מיעוטא דמיעוטא. דאפילו ר' מאיר דחיים למיעוטא. לא חייש לה [בע"ז ל"ד ב']. ואע"ג דלא אמרינן כל דפרים מרובא פרים רק בדוגמת ט' חניות מוכרות בשר שחוטה וא' נבלה. דמתוך שהאיסור מבורר במקומו. ליכא למיגזר שיקח מהקבוע. אבל בזה תערובות בהקבוע לא אמרינן גבוה כל דפרים מרובא פרים [כי"ד סי' ק"י ס"י]. י"ל הרי הכא ליכא למגזר שיקח מהקבוע. דהרי בקבוע כולן בניותן. ובלא זה אסור להשתדך עמהן. אלא די"ל דגזרינן שמא יתגייר א' בארץ עמון ותיזל ליהי לגביה. ושיך שפיר גם בזה שמא יקח מקבוע. והיינו דנסתפק הך גר. דילמא כולי האי לא חיישינן. ומה"ע נמי לא נקט ר' יהושע הך היתירא דאמרן. אלא טעמא דבלבול סנחריב. מדאתא לאשמועינן דאפי' בהיה נשאר הגר בארץ עמון וגם אזלה איהי לגביה. דסו"ל תערובות בקבוע. אפ"ה מותר מדבא סנחריב ובלבל כולן. והרי פירבו כולן. ותו ליכא למגזר שמא יקח מהקבוע ומותרין כולן [ועיין ש"ך י"ד סי' ק"י ס"ק ל"ז]: מו) סיפא דקרא קדרים לכתיב בהו עד עולם. דאע"ג דגם ממזר אסור איסור עולם מדדרשינן עשירי עשירי לגזרה שוה [ביבמות דף ע"א כ']. ואפ"ה ספיקו מותר מן התורה. עכ"פ בעמון ומואב מדמפורש בקרא מלת עד עולם ש"מ דאתא לאשמועינן דאף שבאחרית הימים ואלו יתערבו בהן שאר אומות. אפ"ה כל אדר בעמון נחזיקו שהוא מזרעם ואיסר: מז) וכל הדרים בה שמא אינן מזרע עמון. והרי לא אסרה התורה רק זרע בני עמון. ולפיכך הא דכתבה תורה עד עולם. היינו רק כל עוד שיתברר לך שהוא מזרע בני עמון [וקשה אתוך אשבר שסנחריב בלבלם. והרי אמרינן בסנהדרין [ל"ו ב'] דעמון ומואב שביבי ביבי דיוזלים שלחו ליה לנבוכדנצר תא אתא עלייהו והרי נבוכדנצר זמן רב אחר סנחריב היה. וכ"כ בירמיה [מ"ט] מדוע ירש מלכם את גד. והרי ירמיה בימי נבוכדנצר היה ומן רב אחר סנחריב. ואי"ל דאפ"ה סנחריב בלבלם והושיבם בשאר אומות הסמוכות לארץ ישראל. ומשם שלחו ליה לנבוכדנצר תא אתא עלייהו. וגם משם ירש מלכם את גד. ליתא דאם כן מה שגם ביבא עליה ירמיה הנביא שתחרב רבה עיר המלוכה ושאר עיירותיהן שם. הרי כיון שהוגלו משם על ידי סנחריב מה אוכפת להו שיחרבו העיירות הללו שאינן שלהן והרי עתה מושבן במדינה אחרת. ואת"ל דאחר שבלבלם סנחריב ממקומן חזרו ושבו למקומן. ומשם שלחו לנבוכדנצר שילחם בישראל. ומשם אחר התורבן ירש מלכם את גד. וביבא עליהן ירמיה שגם הם יגלו בסוף מנבוכדנצר. הא דקתני הכא שסנחריב בלבלם. והרי מבלבול זה חזרו למקומן. והו"ל שפי לאתויי שנבוכדנצר בלבלם. י"ל דמבלבל הראשון נקט. וכיון שלא אדבו ימי חזרתם עד שהוגלו ונבוכדנצר. כולה חדא בלבול הוה. אבל כל זה ליתא. דהרי גם בימי אחשורוש שהיה שוב כמה שנים אחר נבוכדנצר. מלינו גביה כמגילה [י"ב ב'] דא"ל חכמי ישראל

ובלבל את כל האומות. שנאמר (ישעיה ז') ואסיר גבולות עמים. ועתידותיהם שוסתי. ואוריד כביר יושבים, א"ל ר"ג. הכתוב אומר (ירמיה מט) ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון. וכבר חזרו מח). א"ל ר' יהושע. הכתוב אומר (עמוס ט') ושבתי את שבות עמי ישראל ויהודה ועדיין לא שבו מט). התירוהו לבא בקהל ג): ד' תרגום שבעזרא ושבדניאל

ד שנאמר ואסיר גבולות עמים. שהיה מגלה בני עיר זו. ומושיבן בעיר אחרת. ומגלה בני עיר אחרת. ומושיבן בעיר זו: ושבתי את שבות עמי ישראל ועדיין לא שבו. וכשם שאלו לא שבו כך אלו לא שבו: והתירוהו לבא בקהל. דכיון

ר' עובדיה מברטנורה

דמשבעים האומות אין אסור לבא בקהל. אלא עמוני ומואבי עד עולם. ומצרי ואדומי דור ראשון ושני. השתא שאין אלו הנכרים ידועים שנכר נתבלבלו ונתערבו בין שאר הכנעני יס. אמרינן כל דפרים מרובא פרים. וכל המתגייר מותר לבא

מלאכת שלמה

הקשו היכי קאמר דסנחריב בלבל עמון דכירמיה קחשיב להו באותם שהגלה נבוכדנאצר ותרצו לפי שסנחריב היה ראשון שבלבל נקרא הכל על שמו ע"ש וכן פי' ג"כ הר"ש ז"ל. וכן בסמ"ג דף מ' ע"ב:

שכבר חזרו אין דנרסי וכבר חזרו. וכתוב בספר הלכות דאבן העזר סימן ד' סעיף י' אבל האידנא אחר שעלה סנחריב וכו' עד ואע"פ דודאי מיעוטם נשארו במקומותם וה"ל קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי מ"מ אותו שמתגייר הרי הוא פורש מהם וכל דפרים מרובא קא פרים ומותרים מיד ע"כ. והוה בעור שם ובמפרשים וכתבו רעז"ל:

והתירוהו לבא בקהל בתוספתא מסיים בה אמר רבן גמליאל אף גר מצרי כיוצא בזה א"ל למצרים נתן לה קבה הכתוב שנאמר מקץ מ' שנה אקבץ את מצרים מן העמים אשר נפוצו שם וישבו על אדמתם ע"כ אבל ר' עקיבא משמע מתוספתא שהוא משום המצרי לעמוני ומואב לא אסיק אדעתי' מה שנתן להם קבה הר"ש ז"ל. גראה דה"פ וכיון שנתן להם קבה כבר ודאי שבו למקומן ואין להתיר המצרי עד דור שלישי: ומצאתי כתוב בביאורי הר"ר אייזק שטיין שעל סמ"ג דדף מ' ע"ב וז"ל א"ל רבן גמליאל וכו' כ"ל שבלשון תימה השיב לר' עקיבא כלומר וכי ס"ל שאף המצרי יהא מותר מפני שבלבל סנחריב ודעת ר"ג כמו שהשיב ר' יהושע שניהם עונים על דברי ר' עקיבא ושניהם סוברים שגר מצרי אינו מותר אלא שר"ג עונה בקונר ושתם דבריו ור' יהושע פי' דבריו ונדחקתי לפ' כן כי לקמן בדף מ"ח בע"ב כתב שר"ג ור' יהושע חולקין על ר' עקיבא ע"כ: ה תרגום שבעזרא ושבדניאל תימא דלא קתני שבדניאל ושבעזרא. והשתא הדר לענייא קמא בפירקין דלעיל עניני כתבי הקדש ממטמאין את הידים:

תרגום

ציונים

ה תרגום שבעזרא מי' פ"ז מע' שמ"ט ה"ז:

אליהו רבה

וידים הוא"ל ואתא לידן אימא כה מילתא דשמעית מינה דמר. הא דאמרינן בשבת (ק"ח ב') הוא היה אומר יד לעין תקון יד לאוזן תקון יד לפה תקון יד לאף יד להסודה תקון יד לאמה תקון יד לפי שבעת תקון יד לגיגית תקון. ופירש"י יד לאמה לא לענין שחרית נקט לה אלא משום דמכיה לידי קרי ומשום דתניא בה נמי לעותא דתקון תנייה נמי בגי הך. ולא מיתוורא למימר דהא אלא דומיא דכל הך הוא דהך לענין שחרית הוא דהוי אלא האי יד נמי דומיא דכל הך דקמייהי בשחרית קודם עגילה משום סכנה דכל דבר שיש בו נקב סכנה בשחרית קודם עגילה ליגע בפי הנקב והיינו עטמת דבולהו וכן יד לאסודה הוא הנקב של הגיד שהקיז בו דם ויד לגיגית סכנה לשותו אם המים ידו קודם עגילת שחרית ע"פ הגיגית וה"ל יד לאמה יד לפי האמה תקון משום סכנה. וכל היום משום קרי מעברה ולמעה מותר כדאמרינן בעלמא:

משנה אחרונה

ד וכבר חזרו. קשה היכא פשיטא ליה דחזרו ומספק חזרו אין לאסור כיון דבחזקת היתר קיימי מצות הבלבול ומספק אתה בא לאוסרן אין לאוסרן. ומ"ש תוי"ט דמיתורא דלא יבא דרים לאסור מספק. לא יתכן דבמאמר נמי כתיב תרי לא יבא ואמרינן ספק ממזר יבא ושוד אי לאסור לא אינטריך קרא כדפריך בפס' חולין דף כ"ד וכמה דוכתי אינטריך קרא למשופי ספקא דכיון דלא פשיטא לן היתרא מהיכי תיתי למיסרי כדפי' רש"י שם אלא ע"כ הכא פשיטא לן היתרא דקרא לא אסר אלא סודאין כדאמרינן ממזר ודאי לא יבא הא ספק יבא וגם בדברי ר"ג לא מכר דמדרשא דקרא אתי עלה. ולעד"ן דר"ג ס"ל

יכין

ישראל זל לגבי עמון ומואב דיתבייהו כתמדת על דורדי". הרי גנס בימי אחשורוש עדיין היו במקומן. ואפשר י"ל אע"ג שהרוב הוגלו מנבוכדנאצר. אפ"ה נשאיר שם מתי מספר. ונאלה המתו תכמים לאחשורוש ביאתלס. דבימיו עדיין יהודים ומיכרים היו בין אומות אחרות שהושיב ביניהן נבוכדנאצר. מצא"כ ישראל. אע"ג שגם מהן הנשאר נבוכדנאצר קלת מהן בתרן. כמפורש בסוף מלכים. אפ"ה בסוף כאשר הגדל גדליהו הלכו כולם עם יוחנן בן קרח למצרים. ולא נותר כל נשמה מהן בארץ ישראל. תדע דהא אמרינן בשבת [קמ"ה ב'] דר"ב שנים הסמוכים אחר תורבן בית הראשון לא עבד פיס ביהודה. לכן המתוהו חכמי ישראל לאחשורוש נחכמי עמון שעדיין עכ"פ בארצו קלת מהן במקומן. מצא"כ ישראל אין גם אחד שבאשר במקומו. אז י"ל דהא דקאמר הכא שנחריב בלבל כל האומות. הרי לא קאמר הגלם רק מלת בלבלם. מבמע שעשה תערובות מיושבי הארצות. והתערבו בתושבי עמון הרבה מאומות אחרות. ואפע"כ הולך שהיה נכנע נגד סנחריב וגם נגד נבוכדנאצר היה נשאר במקומו. והוה עלת בעיבא עליו ירמיהו הנביא שגם עבי עמון יחיבה שיבים את גד אחר החורבן. אלא שביבא עליו ירמיהו הנביא שגם עבי עמון יחיבה נבוכדנאצר בסוף. וכן היה לו. ואפילו הכי נשארו כולם בארצם. ולהכי שפיר קאמרו ליה לאחשורוש. מדעדיין היו יהודים בימיו. ושאל להן מדלא הלכו עדיין כלל בגולה. אבל בימי ר"ג ור' יהושע כבר היה גם במקומותם תערובות גמור. אלא מדע מי הוא מעמון ומי מאומה אחרת. א"נ גם בימי אחשורוש כבר נלו הלכו כולם מארצם על ידי גלות נבוכדנאצר. והא דקאמרי ליה זל לגבי עמון ומואב. רק למשל בעלמא נקטו הכי. משום דהכא כתיב קודם שהוגלו. וגבולה לא הלך על כן עמד עמדו בו. אבל לעולם התחזקו לאומות בכל בעלמה שהן לא הוגלו מעולם לא מסנחריב ולא מנבוכדנאצר. תדע דהרי מלינו דוגמתו בשבת [קמ"ה ב'] ששאלו לאה שופות שבכבל שמנים. והשיב לו מפני בלה גלו. ומייתי נמי הך קרא גופא לאה מואב מיעוריו וגו' אלמא רק למשל נקט הך קרא דגם מואב קודם שגלה הי' עמד עמדו בו. כ"כ כל אומה שלא גלתה עדיין. ודו"ק. ועיין ר"ש כאן ותו"ט יבמות דף ע"ז ב'): מח) ר"ל הרי כבר אנו רואים שהתיישב שוב ארץ בני עמון אחר חורבנן. וכיון שהקב"ה הבטיח שישובו. ודאי מחזקינן שהם הם זרע עמון שבבו: מט) ר"ל כמו שבות בני ישראל היינו שיתברר לכל שהם הם בני ישראל ששבו לארצם להיות אדוני הארץ. ובימינו הרי עדיין לא היה כן. כמו כן שבות עמון. אינו שתתישב ארצם. ולא נקרא שובם שובה עד שיתברר מי הם השבים. ועל זה נבא ירמיהו הנביא ארק באחרית הימים יתברר בני עמון וישובו לארצם: נ) דבטלו אומות דאסירי. בין שאר אומות ברוב. ואע"ג

יכין

דבעלי חיים חשיבי ולא בטלו. אפילו הכי כיון דנעקר כל הקביעות על ידי בלבול סנחריב ונבוכדנאצר. הלכך אמרינן כל דפרים מינייהו מרובא פרים. דהרי ליכא למנגר שאתה יקח מהקבוע. והכי קיי"ל [אה"ע סי' ד' ס"י]. אמנם בתוספתא דמכילתא אמרינן דמצרי אסור. דאע"ג דגם מצרים בלבל סנחריב. אפילו הכי נתן הקב"ה קבה לחזרתן שנאמר (יחזקאל ל"ט) מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים מן העמים אשר נפוצו שם וישבו על אדמתם. וכן פסק הרמ"ם והרמב"ן. אבל הרמב"ם [פס"ב מאיסורי ביאה] פסק כאילך תוספתא ס"ה דקדושין דקאמר דמיתין גר מצרי ביקה תתבולה כדי שיותר לו דור שלישי לבוא בקהל. ואי"ל ר"פ עעיות כבר עלה סנחריב ובלבל כל האומות. ובכ"מ הביא כדעת הרמב"ם. ואינו אתי לידע על מה אדנין יסדו. אבל נ"ל כיון דבחזר הימים נשבו לשם בנים מאומות אחרות והתחדנו ומתדבו עמהן. להכי מי מכל זכריהן שיהיה אפשר לו להתייחס שהיא מצרי כן מצרי עד מתן תורה. ולפיכך הוא ספיקא. והרי כמו דבמזמר אמרינן ממזר ודאי אמר רחמנא. ולא ממזר ספק ובמס"ל. כ"כ במצרי שפיקו מותר מן התורה ואינו אסור רק מדרבנן משום מעלה דיוחסין. וכיון דיש בה שפיקא דפלוגתא של כ' התוספתות שפיקא דרבנן לקולא. ובפרע דהלכה כר"ע מחבירו. ואי מבוס הקושיא שהקשה בתוספתא דמכילתין דכתיב מקץ ארבעים שנה אשיב שבות מצרים. ע"כ נ"ל דר"ע ס"ל דאע"ג דמתקבלו לאלים. עכ"פ כיון שבאחזו נתערבו עם האומות אחרות שנתישבו באלים קודם שחזרו. והאותרים הם רוחא דעלמא. בטלו המצריים ברוב. וכל דפרים מינייהו מרובא פרים. ובפעמון ומואב לעיל. וזהו שכתב הרמב"ם דבטלו ד' אומות אלו ברוב אומות העולם. וכל דפרים מרובא פרים. ואין להקשות ע"פ הרמב"ם דידיה אדידיה. דהכא פסק דאזלינן בתר רובא דעלמא. והרי בהלכות רוצח [פ"ח ה"ו] פסק דלא אזלינן בתר רובא דעלמא. י"ל שאני התם דגלי קרא דלא ניזל בתר רובא דעלמא. דהרי כתיב כתר רובא דעלמא. ואי הוה כתיב הכא דאזלינן בתר רובא דעלמא. לעולם לא היו מכיאין עגלה ערופה. דהרי רובא כנעניים ניהו [ועיין רבינו כ"מ שם]. ואתי"ל דבגמר מינה. י"ל דבכגר כתב הר"ן [נדרים דף פ"ח ת"] דלא אמרינן הכא רק במסתבר לגמרא חד מחבריה. [ועיין תוס' פסחים דף ל"ז ת' ד"ה תרי ותוס' חולין דף ק"ל כ' ד"ה תלמוד ודו"ק]. אם כן כבר נמי הכא הרי מסתבר דלא נגמר מעגלה ערופה. דהרי בכל התורה כולה אזלינן בתר רובא. ומ"ש רובא דעלמא מאחר רובא [ועיין תוס' חולין דף ל"ה ת' ד"ה אמר]. מינהו כל הנך מצעות מרים פרקין עד הכא. לא שייכי כלל במכילתן. רק לחידי דנקט בסוף פרקין דלעיל דקאמר בן עזאי מילתא דשמע בו ביום. נקט נמי כל הנך מצעות דגם הם בו ביום נאמרו וכמס"ל. והשתא בתר דאמרינן להנך

www.daat.ac.il www.hebrewbooks.org

לבא בקהל מיד: **ה** תרגום שכתבו עברית. תרגום שבדניאל ועזרא וכגון כדנא תימרון להון שבירמיה (י') אם כתבו בלשון הקדש. וכן דברי הנביא הנאמרים בלשון הקדש שכתבן תרגום אין ממחאים את הידים: כתב עברי. הכתב שבא מעבר הנהר. והכותיים כותבים בו עד היום. וישראל היו משתמשין באותו כתב בדברי חול. ובמטבעות של כתב הנמצאים בידינו היום שהיו מזמן מלכי ישראל מפותחות באותו כתב. אבל הכתב שאנו כותבים בו ספרים היום. כתב אשורי הוא נקרא. והוא הכתב שהיה בלוחות. ונקרא אשורי שהוא המאושר שבכתיבות לשון בתשרי כי אשרוני בנות (בראשית ל): **ו** אומרין צדוקין. המכחישין תורה שבעל פה נקראים לדוקים. על שם לדוק ובתוס תלמידיו של אנטיגנוס איש סוכו שהתחילו בקלקלה זו החלה. לפי ששמעו מאנטיגנוס רבן אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס. אמרו אפשר פועל טורח ועושה מלאכה כל היום כולו. ולערב אינו מקבל שכר. ופירשו מדברי חכמים. ונתחברו עמהם כתות מישראל. ועד היום הזה נשארו מהם פליטים במלרים בדמשק ובקוסטאנטינ"א. והם לשכים בטיגנו ולגנינים בלדנו. ואנו קוראים להם קראי'. לפי שאין להם אלא המקרא בלבד: קובלין אנו עליכם. מתרעמים אנו על מדותיכם: פרושים. לחכמי ישראל היו קורין פרושים. לפי שאוכלין חוליהן בטהרה. ופרושים ממגע ע"ה

ו שבדניאל ממטמא את הידים נא). **תרגום** נב) **שכתבו עברית** נג) **ועברית שכתבו תרגום** נד). **וכתב עברי** נה). **אינו ממטמא את הידים. לעולם אינו ממטמא עד שיכתבנו אשורית** נו) **על העור. ובדיו: ו אומרים צדוקים** נז). **קובלין אנו עליכ' פרושים** נח). **שאתם אומרים כתבי הקודש ממטמאין את הידים**

ה וכתב עברי. פי' הר"ב הכתב הבא מעבר הנהר. ועברית שהוא לשון הקדש ג"כ. ע"ש שכך היה לשונם של בני עבר הנהר וכן פירש"י בפרשת לך לך. לברהם העברי שבא מעבר הנהר. ומ"ש הר"ב אבל הכתב שאנו כותבים וכו' ונקרא אשורי שהוא המאושר שבכתיבות. לפי שאינו משתנה. ולא יפול בו דמיון לעולם לפי שאותיותיו בלתי מתדמות. ולפי שאינו נדבק אות באות בשיטת כתיבתו. ואין כזה שאר הכתיבות. הרמב"ם. ***ועל** העור. ואינו לענין כתיבת מגילה דתנן במשנה ב' פ"ב דמגילה על הספר. ופירש הר"ב קלף. וכפ"ח דשבת משנה ג' דתנן העור וקלף כל אחד מלתא באפי נפשיה הוא. ולכך צריך לי עיון. אמאי סגי הכא בעור]: **ו צדוקים**. כ' הר"ב המכחישים כו'. ועיין מה שכתבתי במשנה י"א פרק קמא דאבות: **פרושים**. כתב הר"ב כדתנן בסוף פ"ב דחגיגה: **קובלין**. פי' הר"ב מתרעמים. ולכתב הטרוך והיה

מלאכת שלמה

תרגום שכתבו עברית בפ"ק דמגלה דף ח' איתא אע"ג דמשמע מפי' רש"י ז"ל ותוס' ז"ל דהתם ההיא דמייתי התם הוא ברייתא וכפ"ק דמגלה כתבתי מאי דשייך על הא' מתניתין ע"ש ופי' תרגום שכתבו עברית ר"ל לשון הקדש אבל לא כתב עברי ממש ומצאתי מוגה כיד בספר מדוייק שם פ"ש דהלכות שאר אבות הטומאות תרגום שכתבו ערבי וערבי שכתבו תרגום או שכתב כתבי הקדש בכתב ערבי אינם מטמאין וכו' לעולם אינו מטמא את הידים עד שיכתבנו אשורית על העור בדיו כך מצאתי מוגה:

ו סימן הזין הכתוב בפי' רע"ל קודם דבור המתחיל קובלין צריך למחוק אותו

חזון נהום

ה לעולם אינו מטמא את הידים עד שיכתבנו בכתב אשורית על העור בדיו. כתב התוי"ט על העור ואנו לענין כתיבת מגילה דתנן במשנה ב' פ"ב דמגילה על הספר ופירש הר"ב קלף וכפ"ח דשבת משנה ג' דתנן העור וקלף כל חד מילתא באפי נפשיה הוא ולכך צריך לי עיון אמאי סגי הכא בעור ע"כ. ואולי הכא לענין זה הרחיבו לגזור אפילו שהן כתובין על העור דמגילה ולא קיימא ולא עפרן אע"ג דאין להם קדושה משום דמיחלפי להו לאחרים וכולהו חדא גזירה היא דאי לא הא לא קיימא הא דאם יהיו עלמן להנית תרומה אבל כתבי הקדש שהם כתובים על העור ימיתו ג"כ אבל כתבי הקדש שכתובין על הספר אמנם כתב עברי באשורי לא מיחלף ולא גזרו בזה כלל ע"ד:

ו ישלא יעשה עצמות אביו ואמו תרוחות. לפי דבריהם היה מביא להם כלפירש

יכין תפארת ישראל יכין

להכך מילי. הדר תנא למילתא במשנה דלקמן דמיירי בטומאת ידים של כתבי קודש: נא) אע"ג שכל מקרא שכתבו תרגום אינו מטמא ידים. מני אמאי דמתחלה נתיסדו בלשון תרגום: נב) שבדניאל עזרא וירמיה [כך כתב הר"ב. ואין להקשות הרי אין בירמיה רק פסוק א' [ירמיה י' פ"א] ומי עדיף מתורה שנאיך מיהים כו עכ"פ פ"ה אותיות [כפ"ג מ"ה]. ע"ל דהכא מייירי במאוף עם פסוקים אחרים שכולן יתר פ"ה אותיות]: נג) ר"ל בלשון עברי דהיינו לשון הקודש: נד) בלשון תרגום. דהיינו לשון ארמי או לשון אחר. אף שכתוב בכתב אשורית: נה) היינו כתב של האומות הישבים מעבר הנהר שני של נהר פרת אף שהלשון הוא לשון הקודש [וה"ה] כל כתב של אומה אחרת רק נקט עברית לרבותא דאע"ג דהלשון צריך דוקא שיהיה עברית אע"פ כתב עברית פסול: נו) שהתורה הקדושה צריך שתהיה כתובה בלשון עברית ובכתב אשורי דהיינו הכתב של ארץ אשור והוא המאושר שבכל מיני כתב [שאופן כתיבתו הוא שאין אות מהכתב נוגע בחברתה. ואין בכל אחד מאותיותיו שום התדמות כלל לחברתה ועי"ז תקוני אופן המכתב וקל לכל אדם קריאתו ורחוק מטעות שיובן שום שגיאה בקריאתו]. ולכן הוא הכתב שבלוחות. וגם בו יתקיים תורה לישראל [תוספתא פ"ד דסנהדרין ועי' מהדרין דף כ"א כ']: נז) דע שבימי בית שני היו ב' תלמידים שלא

ינר שהדותא. ור"ל שכתב כל הפרשה ושיהה בהן תיבות אלו וכתבן לשון מקרא אבל אם לא כתב שאר הפרשה אלא אלו התיבות אפילו לא שיהה אין מטמאין לדיבא פ"ה אותיות: שכתבו מקרא. ריטא קמ"ל דלשון תרגום מטמא כמו מקרא כיון שנאמר בלשון זה והדר תני רבותא עפי כיון שנאמר בלשון זה אם שינה וכתבו מקרא אינו מטמא: על העור. כפ"ק דמגילה

חלופי גרסאות

ה על העור ובדיו בכי"מ על הספר ובדיו:
ו כה"ק מסמאין את הידים בד"נ ובד"ו ובר"ל גולם

תוספות הרשים

ה תוי"ט ד"ה על העור כו' צריך לי עיון בו'. ועיין בתוס' דבכת דף ע"ט ד"ה תפילין כו' שהביאו מסכת סופרים בספרים נכתבין תפילו על ייר וכלבד שלא מתוק תוך מתפילין דאין נכתבין אלא על עור. ומעתה כיון דכבר על ייר כ"ם דעור כבר אע"ג שאינו קלף ופגיל מטמא את הידים. וכתמת להגיהסא בלפנינו במגילה דף ח' לק"מ דהתם נקט על הספר. עיין שם:

חידושי מהרי"ח

ה תוי"ט ד"ה עור כך צריך לי עיון כו' ואפשר לומר משום דיש דבר שצריך דוגיסתות ויש גויל. לכן כלל התנא הכל בתיבת עור משום שהכל בא מעור לאפוקי נייר ושאר דברים בשלמא במסכת שבת שאני עור אצל קלף במשנה אחר אז ע"כ עור הוא שאינו ראויה לכתוב. אבל הבא דתני רק עור כולל הכל כו':

משנה אחרונה

דהכא לא שייך להתיר מעשה כל דפרים מרובא פרים דלא חשיב רובא כלל כדאמרי' גבי חזקה בפ' עשרה יוחסין דף ע"ע גבי קדשה אבי' בדרך וקדשה עלמה בעיר ובדקוה ביומא דמצלם שית דבההוא יומא לית לה חזקה כלל דבאותו יום עשויה להתעות והכא לענין רוב נמי ס"ל לר"ג דלא חשיב רוב כיון דבכל שעה עשוי להתעות וחזל ליה רובא ור' יהושע סבר דשאני התם דבאותו יום ודאי עשוי להתעות אבל הכא אינו ודאי שהרי נאמר ואחרי כן אשיב שבות בני ישראל ועדיין לא שבו ומספק לא אסרינן: ה תרגום שכתבו מקרא. מ"ש הרב וכגון כדנא תימרון להון. ובפ"ק דמגלה דף ח' פי' רש"י כגון בדרך וקדשה עלמה בעיר ובדקוה ביומא דמצלם שית דבההוא יומא לית לה חזקה כלל כפ' עשרה יוחסין דף ע"ע גבי קדשה אבי' בדרך וקדשה עלמה בעיר ובדקוה ביומא דמצלם שית דבההוא יומא לית לה חזקה כלל דבאותו יום עשויה להתעות והכא לענין רוב נמי ס"ל לר"ג דלא חשיב רוב כיון דבכל שעה עשוי להתעות וחזל ליה רובא ור' יהושע סבר דשאני התם דבאותו יום ודאי עשוי להתעות אבל הכא אינו ודאי שהרי נאמר ואחרי כן אשיב שבות בני ישראל ועדיין לא שבו ומספק לא אסרינן: ה תרגום שכתבו מקרא. מ"ש הרב וכגון כדנא תימרון להון. ובפ"ק דמגלה דף ח' פי' רש"י כגון

www.daat.ac.il www.hebrewbooks.org

ציונים

ו ספרי המירם מיי' שם ס"ח: לפי חיבתן ירוכלמי סוטה פ"ב ס"ד:

ז שאתם מטהרין פיי' פ"ו עמ' ע"ח ס"ח:

היקופי גרסאות

וספרי המירם אינם מטמאין את הידים א"ר יוחנן וכו': לפי חיבתן היא מומאתן כדי"ל וכדי"ל וכ"ל גנם ספרי המירם שאינן חביבין אין מטמאין את הידים:

תוספות הרשים

ו תוי"ט ד"ה שלא יעשה אדם כו' בכתבי הקדש כו'. ועיין בהר"ם בהגהה בל"ע:

ו בה ב ד"ה אף ספרי הקדש כו' שלא יעשה אדם כו'. הוא פי' הר"ם בשם תוספתא. והרא"ם כתב כדי שיגיעתם במקום המשתמר בשלין הולא בהם:

ז בהר"ב ד"ה אמת המים הבאה מן הקבריות. אע"פ שראשם מהוכי ומקום טמא. (הרמב"ם):

ראשון לציון

ו תוי"ט ד"ה והרי אומרים כו' כלתני בס"פ בסמה המקשה כו' דף ע"ז:

משנה אחרונה

דמגלה הגירסא על הספר. אבל הרמב"ם העתיק נ"כ על הטור. וגראה אע"ג. דבכמה דוכתי תני על הקלף. הכא דבזמן הש"ם עיקר מלות ס"ת על הגויל והיינו עור בלא אחלק כדאיתא בי"ל סימן רפ"ז לבני תני על העור: **ז** ועצמות יוחנן כ"ג טמאים. כלומר עד שאתם רובלין על הפרושים קובלא זו ים לכם לקבול על התורה שעצמות בהמה טהורין ועצמות אדם טמאים והרי הפרושין הולכין בדרך התורה. ולא ידעתי מאי קשיא לי' להרא"ש ז"ל בפירושו בזה: שלא יעשה אדם עצמות אביו ואמו תרוודות. כתב תוי"ט לפי דברים הבאים להם. ואינו מדוקדק דזו היא תשובה שלו אלא שלהם. אבל מה שאומר להם אף בתבי הקדש לפי חבתן כו' זו היא לפי דבריהם. וכ"ל מה שלא אמר להם טעם חכמים לפי האמת משום עכברי' שכבר ידעו גם הם טעם זה אלא שהתרעמו שנתנו לספרים שם טומאה והוא נגעו לכתבי הקדש והוצרך להשיב להם שנתנו שם טומאה לעצם אדם יותר מעצם בהמה. דדמי לגילוח שמקלתו

ידים בו ביום פרק ד

והיה כי יצעק אלי (שמות כא) מתרגמינן אדי יקבל קדמי. אקבל קבילתי': *[**והרי** אומרים עצמות חמור טהורים. כדתניא בס"פ בהמה המקשה. בגבלתם ולא בעור. ולא בעצמות כו']:

שלא יעשה אדם עצמות אביו ואמו תרוודות. לפי דבריהם היה משיב להם. כדפי' הר"ב בכתבי הקדש. דלפי האמת אז בעצם אדם כתוב בתורה. אבל מלאתו כן לפי האמת בעור אדם במסכת ב' פ"ע דחולין: **אף** כתבי הקדש לפי חבתן כו'. פי' הר"ב שלא יעשה אדם עצמות כו' בתוספתא הביאה הר"ש. דומיא דלפי חבתן שלא יעשה אדם עצמות כו' ומשום הכי ליכא לפרושי דר"ל שלא יפסידום העכברים: **ז מטהרים** את הנצוק. כתב הר"ב דתנן במסכת מכשירין

ע"ה. דתנן בגדי ע"ה מדרס כו': תרוודות. כפות שאוכלים בהן. לשון מלא תרוד רקב: אף ספרי הקדש. לפי חבתן היא טומאתן. שלא יעשה אדם שניתין על גבי בהמה. ולא דבריהם היה משיב להם. דטעמא דספרי הקדש מטמאין את הידים. כדי שלא יבילו הספרים לידי פסידא שהעכבריס המצויין אצל האוכלים. היו מפסידים את הספרים. כדפרשינן בסוף זבים: **ז** מטהרים את הנצוק. דתנן במסכת מכשירין כל הנצוק טהור. אם מעבה מכלי טהור לכלי טמא מה שנשאר בכלי העליון טהור דנצוק אינו חבור: אמת המים הבאה מן הקבורות. מודו בה לדוקים דטהורה. דכתיב (ויקרא יא) מקוה מים יהיה טהור:

שהרי

את הידים וספרי הומרים נט) אינו מטמא את הידי ז. א"ר יוחנן בן זכאי וכי אין לנו על הפרושים אלא זו בלבד. הרי הם אומרים עצמות חמור טהורים ס) ועצמות יוחנן כהן גדול טמאים סא). אמרו לו. לפי חבתן היא טומאתן שלא יעשה אדם עצמות אביו ואמו תרוודות סב). אמר להם אף כתבי הקדש לפי חבתן היא טומאתן סג). וספרי הומרים שאינן חביבין אינן מטמאין את הידים: **ז** אומרים צדוקין סד). קובלין אנו עליכם פרושים. שאתם מטהרים את הנצוק סה). אומרים הפרושים. קובלין אנו עליכם צדוקין. שאתם מטהרין את אמת המים הבאה מבית הקברות סו). אומרים צדוקין

חזון נחום

כדפירש הר"ב בכתבי הקדש דלפי האמת אז בעצם אדם כתיב בתורה. אבל מלאתו לפי האמת כן בעור אדם במסכת ב' פ"ע דחולין עכ"ל הר"ב בתוי"ט ושותיה דמר לא ידעינא אילו יפרש הרב דאמרו לו ואמר לאו דוקא אלא הכל מדברי ריב"ז והכונה בשם תאמרו לו לפי חיבתם אף אני אומר לכם אף כתבי הקדש לפי חיבתם והטעם בזה דאין סברת שהלדוקים מהודין לתנן דברי הפרושים ואדרבה היה להם לומר אף זו מן התוכחות:

ספרי מירם. פירש הר"ב הקראים שהמירו דת האמת בדת הבקר והרא"ם גרים מירום בסמ"ך ואומר שהיה אחד שמו כך והרמב"ם פירש שהוא לשון הסלה יעוין בפירושו:

שאתם

מלאכת שלמה

אותו משם ולכותבו קודם דבור המתחיל מטהרין את הנצוק: ספרי המירם פי' הרמב"ם ז"ל מלשון הרמה שידיהם הלל ויסירם מן המלאות בענין תפלה כמו שקורא לבית אשר מתקבצין בו לדברים הללו בי אכיון ואותו בית יכריתהו הלל ויאבדהו ע"כ וכן בערוך הביאו בערך המס אבל הרא"ש ז"ל גרים ספרי מירם בסמך ואומר שהיה אחד שמו כך:

ז אמת המים הבאה מן הקבורות מודו בה לדוקים לטהורה דכתיב מקוה מים יהיה טהור כך הוא לשון הר"ם ז"ל מרמה אר"ל אע"ג דכתיב מקוה מים יהיה טהור וכדתנן בפ' שני דפרה נתן ידו או רגלו וכו'

יבין

במצות התורה כפי המקובל לנו פש"פ עד משה רבינו ע"ה. ונקראים בשם פרושים מפני שפורשים את עצמן מע"ה וממאכליהם ואפילו בבגדיהם מחזיקין בהן טומאה. כמדרש. מדלתן הע"ה בקיאין בדיני טומאה ומהרס כפי דיני התורה ואינן יודעין לחסר בהן כלום: גט) ר"ל ספרי אפיקורסים. טומריקון המירו הם שהמירו אמונתם בהקב"ה שהוא רם ומתנשא. וי"א שהמירם שם מין הוא וכ"ל דהיינו ספרי האמער שהיה בימי שלמה והוא בתענתויו חיבר כמה שירי עגבים לאלילים. ועדיין הם בעולם כתובין בלשון יוני: ס) שעצמות גבילה ושרלים מטורות [כחולין כתובין בלשון יוני: ס) שעצמות גבילה ושרלים מטורות [כחולין ע"ז ב'] והא דנקט חמור ולא סתם גבילה משום דבמלת גבילה נכלל גמי אדם מת. וכדכתיב והיתה גבלת האדם רק נקט חמור שהוא בהמה המצויה: סא) והרי בזה גם אתם מודים. והוא דומה בדומה. לכתבי קודש נגד ספרי מירם שאתם מתרעמין עליהן [וכ"ל דהא דנקט יוחנן כה"ג ולא שום אחר לדיק היינו משום דלא לה עצמות שום לדיק לדמות עם עצמות תמור וכן עצמות יוחנן כה"ג שלבסוף נעשה לדיקי [ככלכות כ"ע ח'] והרי בעיניכם לדוקים הוא מחבר לדיק גדול]: סב) כפות לאכילה. לזכרו בשעת אכילתו. ומודים הן שמת אסור בהנאה והמיונים הללו דרשו טעמא דקרא הכי דמה"ע טומאה כל עצמות אדם משום לא פלוג: סג) בתוספתא מפרש דברי ר' יוחנן בן זכאי דהכי קאמר להו. דלהכי גזרו טומאה על כתבי קודש. כדי שלא יעשום שמיחין ע"ג בהמה שרוכב. ור"ל אבל כשיטמא הידים ימצא מלעשות כן מחשש שיטמא ידיו ברכבו עליו. אמנם קיים בהן עצה כסיל כאולתו דהרי היה יכול להשיב להם לפי חיבתן טומאתן שלא יניחן אצל תרומה מדשניהן קודש. ועי"ז

תפארת ישראל

יבין

יבואו עכבריס לתרומה ויפסידום והרי זהו הטעם האמיתי של טומאת כתבי קודש וכתפורש בפ"ק דשבת ושני טומאות הללו של כתבי קודש לתרומה ולידים הא בהא תליא. ולאחי הגאון מהו' אליעזר זצוק"ל בספרו בית אל להכי לא גילה להם טעם האמיתי מדוגלתי גריעו מכגעני שאסור לגלות לו טעמי התורה [בכב"ל ס"פ מבשפטים. וקבא לי מהרמב"ם בפירוש המצות בפ"ק דחולין. ופ"ל ר"ל ס"ב סק"ב] דבזמן הרמב"ם היה דינן כתינוק שנשבה לבין הכנענים. ומכל שכן בזמן המשנה שלא נשתקע עדיין כל כך דהרי רבי נתן לאחד מהן לברך ברכת המזון [בחולין דף פ"ז ח']. אע"ג שהיה משתוקק לתלותו ממנו [כתוס' שם]. מיהו אפשר לומר דלאו כל הלדוקין שוין. וכן מוכח בסוגיא דחולין שם. דלדוקי אחד אמר ליה לרבי מי שילר הרים לא ברא רוח. וזה ודאי אפיקורוס גמור הוא דנרע וגרע מכגעני [בע"ז כ"ז ב']. ושוב כ"ל דאע"ג דלא היה אז דינן כבנעים. אכ"פ לא עדיפי מע"ה דאסור ללמוד תורה לפניו [בפסחים דף מ"ט ב'] דע"כ ר"ל דאסור לגלות לו טעמי המצות. שלא יגלו בה [בע"ז דף ל"ה ח'] דאל"כ אדרבה ודאי מלוה ללמדם התורה והמצות. וכ"ל עוד דמה"ע נמי לא לגלה ר' יוחנן בן זכאי לגלות להגמון פי' אמיתי של הכתוב [בחולין דף כ"ז ב'] ואמר לאוביי דאיתי בקב. ומה שהקשה הרא"ש והניח בצ"ע למה הניח ר' יוחנן בן זכאי ראיה משעצמות חמור וכה"ג ולא הביא ראיה מעור חמור אע"ג שלא עבדו עור. ועור אדם טימאו חכמים [בחולין פ"ט מ"ה]. ותמהני מאד מה קשה ליה לרבינו. דהרי על הקושיא זו היו יכולין המיון להשיב דעליה אנו דנין. דערבך ערבא לריך. דמאן יימר דתיישין הכי. אבל השיב להן מן דין תורה שבכתב שמודים בה. וכל דתיקן רבנן בענין דאוריתא תיקן [בנישין ס"ה ח']: סד) אגב דאוזיתי לעיל טעמא הלדוקים שהיה להן על טומאת כתבי קודש ותשובת החכמים להן בזה מייתי נמי עוד כמה מיני קובלני של הלדוקים ותשובת חכמים להן עד סוף פרק: סה) בעורה מכלי מהור לטמא. הקלוח ומה שבכלי עליון מהור מ"ע) והרי הקלוח כולו טוגע בטומאה: סו) דמודו ביה לדוקים. מדכתיב

www.daat.ac.il www.hebrewbooks.org

מכשירין. פ"ה משנה ט': **שאתם** אומרים שורי וחמורי כו'. כך מלאתי מוגה בגא"י. ולשון הרמב"ם כבר ידעת כי מדינו כי העבדים שהזיקו אין חייבין אדוניהן בהשלומין *כלל. כמו שכתוב בב"ק (פ"ח משנה ד') נשים ועבדים וקטנים פגיעתן רעה. המובל בהן חייב. כן שחבלו באחרים פטורים. ואמנם היות האדם חייב כשהזיקה בהמתו. הוא לשון התורה מ' יגח שור וגו' וכי יבער אש וגו' הרמב"ם: **ח בגט**. כתב הר"ב שהיו מוגים כו' בסוף הגט כותב. כדת משה ויסראל. וכדתנן במשנה ה' פ"ח דגיטין. אבל ברים ר"ה מפרש הר"ב דבכל שטרות כותבין. וכ"פ הרמב"ם בכאן. בהיותבם כותבין אותן בשטרותיכן כו' ולשון גט כבר באתיו ברים מסכת גיטין. שכל השטרות נקראו כך: **שאתם** כותבין את המושל עם השם בדף וכו'. אמרו לו

שהרי אין בהם דעת. שיכווגו להפסיד ממון לבעליהן: ילך וידליק גדישו של אחר. ומלא מפסיד את רבו מאה מנה בכל יום: **ח** צדוקי גלילי. לדוקי שהיה מאדון הגליל: המושל עם משה בגט. שהיו מוגים לבעות המלכים וכותבים בכך וכך למלך פלוני ובסוף הגט כותבין כדת משה ויסראל וגגלי הדבר למשה: את המושל מלמעלן ואת השם מלמטן

צדוקין. קובלין אנו עליכם פרושים. שאתם אומרים שורי וחמורי שהזיקו חייבין סז). ועבדי ואמתי שהזיקו פטורין סח). מה אם שורי וחמורי שאיני חייב בהם מצות סט). הרי אני חייב בנזקן. עבדי ואמתי שאני חייב בהן מצות. אינו דין שאהא חייב בנזקן. אמרו להם לא. אם אמרתם בשורי וחמורי שאין בהם דעת. תאמרו בעבדי ובאמתי. שיש בהם דעת. שאם אקניטם. ילך וידליק גדישו של אחר ע). ואהא חייב לשלם: **ח** אמר צדוקי גלילי עא). קובל אני עליכם פרושים. שאתם כותבין את המושל עם משה בגט עב). אומרים פרושים. קובלין אנו עליך צדוקי גלילי. שאתם כותבים את המושל עם השם בדף עג). ולא עוד אלא שאתם כותבין את המושל מלמעלן. ואת השם מלמטן. שנאמר (שמות ה') ויאמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל.

*) כל"ז הגי' כסף

וכשלקה

מלאכת שלמה

וכו' פסולים כדילפי' בפ' שני דזבחים דף כ"ה מהאי קרא אפ"ה המקום טהור הואיל ועיקר המקום קאי הכא במקום טהרה וז"ל הרמב"ם ז"ל הבאים מבית הקברות שהן טהורים ואע"פ שראשו מחובר במקום טמא ע"כ משמע קצת דאם המקום עומד כולו בבית הקברות שהוא פסול בין לפרושים בין לצדוקים:

שאתם כותבין את המושל עם השם בדף וכו'. א"ל חכמים כי אין זה גרעון לשמו של משה רבע"ה ואין כזה גדולה לאותו המלך שאנו כותבין ג"כ בתורה ס' עם פרעה ולא די בזה אלא בשוד קדיש עם פרעה וכו'. כל"ל בפירוש הרמב"ם:

אומרים לצדוקים קובלים אנו עליכם פרושים שאתם אומרים שורי וחמורי שהזיקו חייב אני לשלם עבדי ואמתי שהזיקו אני חייב לשלם ומה אם שורי וחמורי שאינו וכו' כך ג"ל: תאמרו ועבד ואמה מ"מ בעבדי ואמתי שיש בהן דעת שאם אקניטנו ילך וכו' וכך הוא בקצת דפוסים:

ח אמר מין גלילי וכו' עם משה בגט בבבא בתרא פ' גם פשוט דף קס"ב כתבו תוס' ז"ל לא גרסי' את המושל עם השם בגט כמו שכתוב בקצת מפניות כי מה ענין השם בגט דולאי כשנלאו בית המשונאי היו כותבין בשנה כך וכך ליוחנן כהן גדול לאל עליון מקמי דאתבטילת אזכרתא מן שמיא כדאיתא בפ"ק דר"ה אבל המושל לא היו כותבין שהיו כותבים את השם אלא ולאי עם משה גרסי' ע"כ. ואיתה נמי בהרא"ש ז"ל שם דף רי"ד. וז"ל הר"ן ז"ל בפ"ק דגיטין דף תקנ"ז במסכת ידים תנן אמר לצדוקי קובלני עליכם פרושים שאתם כותבין מושל עם משה בגט ולא עוד אלא שאתם מקדימין מושל למשה ע"כ בקיצור:

וכשלקה

יכין — תפארת ישראל — יכין

מדכתיב אך מעין ומקוה מים יהיה טהור והרי גם הוא רחצו טובל בטומאה כמו הגילוק. ואפ"ה אינו מיבור ואף דהיו יכולין להביב דהתם מקום הנגיעה בעלמו מהור. דהרי המים במחובר אינן מקבלין טומאה. ואפילו בפל מת לתוכן [במקואות פ"א מ"ד]. משא"כ הגילוק ודאי מקום הנגיעה טמא עכ"פ אז הוה המבינן לקלוה המים כולו כגוף אחד. היה אסור לשתות מהמעין בפיו בעוד קלוח המים טובל בהטומאה: סז) כך כתוב בתורה בפירוש בפרשת משפטים כי יגח שור וגו': סח) כדאמרינן בב"ק [פ"ח מ"ד] נשים ועבדים וקטנים פגיעתן רעה וכו' ועל זה היו מתרעמין שיפטר האדון שלהן והרי ק"ו הוא. ומה וכו': סט) כ"ל דר"ל דאע"ג דבשור וחמור. חייב בהן בעלים מצות לא תחרוש בשור וחמור יחדיו. ושלא ירביעום כלאים ולמען ינוח בשבת עכ"פ אם רואה שבהמה עושה א' מכל האיסורין הנ"ל מעצמה. אינו חייב למחות והרי אדרבה מותר להעמידה ע"ג עשבים מחוברין בשבת

אע"ג שודאי תעקרן ממחובר לאכלן דהתורה אמרה למען ינוח. ואם ימחה בם אין כאן נייחא [כתוס' שבת קכ"ב א'] משא"כ בעבדו ואמתו חייב למחות בהן בשורלו לעשות עבירה. ועוד בהמה אין מצות עשה שתעשה על יד בעליה משא"כ עבדו ואמתו. חייב להשתדל שיקיימו כל מצות עשה שהאשה חייבת בהן [מויר דף פ"א א']: ע) והיינו טעמא באמת [בב"ק דף ד' א']: עא) מגליל היה: עב) רגילין היה למצות השנים בגט לשמות המושל. משום שלום מלכות. ולכן מתחילין הגט בזה הלשון. בכך וכך למושל פלוני [בגיטין דף פ' ע"א] ומסיימין כדת משה ויסראל. וחשבו זה לגנאי למשה רבינו ע"ה שיוכתב שמו למטה משה המושל. עג) וכ"ל דס"פ דאם היה זה פחיתות למשה רבינו ע"ה להכתב למטה ממושל. ק"ו לשכיה אפילו בשיכתב למעלה מהמושל אבל בדף א' לא היה מן הראוי. ומכ"ש איפכא ובאחד קרא אלא ש"מ דאין בזה לא בזיון ולא כבוד כיון דלפי סדר המאמר צריך לכתוב כך

וה"ל

לו לשומרן כל היום כל מקום שהולכין אין לו להתהייב בנזקן. ותדע שאינם בשמירה מדאמר ילך וידליק גדישו כו' ואי איתי' בשמירה מה תשובה היא ישמרנו שלא ידליק. ואפשר דמשור תם אתו למילף דלא כתיב ביה שמירה ובשרא להו סתם שוורים בחזקת שימור קיימי ולית להו דרב הונא בר"י שצריך להוסיף שמירתו על שמירתו בפ"ק דב"ק דף י"ד אלא כיון דבחזקת שימור הוא חיובי' הוא משום ממונו שהזיק וה"ה לעבד ואמה. ולפי דבריהם הביב להם דא"ב משום ממונו א"א לחייבו שיפסידנו מאם מנה: ח שאתם כותבין המושל עם משה בגט. פי' הרב וגגלי הדבר למשה. ואינו מובן מה הוא הגנאי. ואפשר שלדעת הצדוקים משום שכותבין בגט שם המושל ואם שינה שמו פסול כדאמר במסכת גיטין והרי השוו ככבוד מושל לכבוד משה שאם לא כתב שם משה פסול כמו שם מושל. וע"ז השיבו לו מן המושל עם השם בס"ת

שכין

ציונים

אני חייב בנזקן מי' מ' מ' נ"מ ס"ה סמג עשין טו ונאחון בפ"א טע"ב ח"מ סי' שפ"ט ס"ח: אם אמרתם מיי' פ"ד מפ' חו"מ הכ"א סמג עשין ע' טע"ב ח"מ כי' תכ"ד ס"ט: שאם אקניטנו ב"ק ד': ח המושל עם משה. ג"כ קבה פוס' ד"ה נפי שאתן:

חלופי גרסאות

ז מן שאתם אומרים וכו' עד פטורין תפר נב"ג ובו"ז ובמשנ"ג:

משנה אחרונה

נוגע בטומאה. ותשובה זו נ"כ לפי דבריהם דלפי האמת לא דמי דאמת המים אפילו נוגע כולו בטומאה טהור כדפירש הר"ב ברים מקוואות דמחובר לקרקע אין בו טומאה ואין מי גבאים מקבלין טומאה עד שיתלשו. אבל גילוק תלוש הוא ומשום שאינו נח והוי כאשבורן דאינו חבור: שאני חייב בהן מצות. הלשון משמע דלאו במצות שהעבדים חייבין בהן כמו הנשים דבהני לא מודין בהן הצדוקין דעיקר מצות מנ"ש דלה לה מאשה אתי ולדוקין לא דרשי ג"ש כלל כמ"ש הר"ב בסנהדרין פ"ז מ"ב ובגמרא סוטה דף ל"ג ע"ב. ואפילו בהלכה למשה מסיני אין מודים כדמוכח בסוכה גבי ניסוך המים. אלא שאני חייב בהן מצות היינו מצות שהאדון מצווה על העבד בגון שמצווה על שביתתו בשבת ולמולו שהם מפורשין בתורה: אינו דין שאהא חייב בנזקן. וקשה דמה ענין חיוב מצות לנזקין דחיוב נזקין מפורש בתורה משום שלא שמרוהו בדכתיבי ולא ישמרנו בעליו וכדתנן ברים ב"ק כל שחכתי בשמירתו הכשרתי את נזקו וא"כ עבד ואמה שאינם בשמירה שא"א

www.daat.ac.il www.hebrewbooks.org

לו חכמים כי אין זה גרמון לשמו של מרע"ה. ואין בזה גדולה לאותו המושל שאמו כותבים (נ"כ) בתורה. ה' עם פרעה. ולא די בזה אלא שעוד נקדים שם פרעה כו' (הרמב"ם):

וכשלקה מה הוא אומר כו'. כתב הר"ב כדי שלא להשליט כו' וה"נ בסוף מ"ק והא דבסוף פיאה מסייס כי השוחד יעור. הא תני וגו' ולא על אותו הפסוק בלבד נתכוין. אלא הוי גומר עד שלא תעמוד בדבר רע דבתר הך קרא סמך לדק לדק תרדוף למען תחיה וגו': סליק מסכת ידים

וכשלקה מהו אומר (שם ט) ה' הצדיקיע):

נשלמה מסכת ידים

מלמטן. שמקדימין שם פרעה. לשם השם. דכתיב ויאמר פרעה מי ה': וכשלקה פרעה מה הוא אומר ה' הצדיק. כדי שלא להשליט המסכתא במי ה' אשר אשמע בקולו. משום אל תעמוד בדבר רע. השליט בה' הצדיק:

סליק מסכת ידים

מלאכת שלמה

וכשלקה פרעה מה הוא אומר ה' הצדיק כך מצאתי מוגה: סליק

וסליקא לה מסכת ידים. יבא על עמו בעדי עדיים. אמן

תפארת ישראל

וה"נ בגמ': עד) נקמ הך קרא כדי לסייס בטוב:

כי השחד יעור עיני חכמי' שהוא כפרשת שופטים ולא שנפרשת משפטים שם כתוב פקחים ואין שם המקרא דלדק לדק וגו':

הלכתא גבירתא והוא כללא דפרק ד

משנה א ג' מיני עריבות הן. א) במחזקת רק עד ח' רביעית מים. אינה מתטהרת בסדק כל שהוא. ולהכי גם בנסדקה אינה מטמאה במדרס ולא נתבטל ממנה קבלת טומאה עד שתינקב כמוציא זית. ב) ובמחזקת ט' קבין שהוא ל"ו רביעית או יותר אפילו ניקבה כמוציא רימון שנתבטלה מלקבל טומאה. אפ"ה אינה מקבלת טומאת מדרס מדאינה נוחה לישיבה עד שיעשה בה מעשה לשם כך [ככלים פ"כ מ"ד]. ג) ובמחזקת מב' לוגין ועד ט' קבין ונסדקה סמוך לשוליה. אע"ג שלא יחדה בפירוש לישיבה. אפ"ה מקבלת טומאת מדרס מעצמה:

משנה ב כל קרבן בין של יחיד בין של צבור. שאחת מד' עבודות שבה שחיטה קבלה הולכה זריקה או מליקה ומצוי בעולת העוף דנעשה שלא לשמה. או שעשה כל ד' עבודות שבה שלא לשמן כשרה. אלא שלא עלה לבעלים לשם חובתו. חוץ מהפסח בערב פסח. וחוץ מן החטאת שאפילו בעשה רק א' מד' עבודות הנ"ל שלא לשמה בזה או בזה נפסל לגמרי:

משנה ג העולם נחלק לג' חלקים לענין תרומות ומעשרות ושביעית [אבל לדיני חלה עי' פ"ד דחלה מ"ח]. (א) ארץ ישראל עצמה. יש בה ב' חלוקים כל שכבשו עולי בבל מחויב בכולם מדאורייתא [וי"א דגם בזמן הבית שני. חייבין בכולן רק מדרבנן מדלא עלו כולן]. ומה שכבשו עולי מצרים ולא עולי בבל. חייבין בכולן רק מדרבנן. (ב) סוריא שכבשה דוד המלך ע"ה קודם שכבש ארץ ישראל חייבין בתרומות ומעשרות רק מדרבנן. אפי' כבשוה עולי בבל. ומשביעית פטורין לגמרי: (ג) חוץ לארץ נחלקה לג' חלקים: שנער הוא בבל. תקנו בה נביאים ראשונים שתהיה חייבת בתרומות ומעשרות מדישראל מצויין שם: ובמצרים עמון ומואב אף שאין ישראל מצויין שם. עכ"פ מרסכוכין לארץ ישראל, תקנו חכמים שתהי' חייבת בתרומות ומעשרות. ובשאר ארצות חוץ לארץ פטורין מכולן: אבל שביעית אינה נוהגת באחת מהן. רק בבבל יתנו כשביעית מעשר ראשון ומעשר שני. במצרים עמון ומואב יתנו בשביעית מעשר ראשון ומעשר עני:

משנה ד בזמן הזה שנתערבו כל האומות כולן. מותרין לבוא בקהל כשיתגייר עמוני מואבי ומצרי ואדומי. וי"א דמצרי אסור עד דור שלישי:

משנה ה אע"ג שמקרא שכתבו תרגום שום לשון. אינו מטמא ידים. אפ"ה מת שמתחלה נתיסר בתנ"ך בארמי כבעזרא ודניאל מטמא הידים. ולא עוד אלא אפי' כתב הארמי ההוא בלשון עברי. אין מטמא הידים. ואע"ג שהמקרא בכל התורה כולה בלשון עברי. אפ"ה אם כתבו בכתב עברי. אינו מטמא הידים. דאין מטמא הידים עד שיכתבנו כמו הכתב שנתנה בו תורה לישראל. דהיינו בלשון עברי. ובכתב אשורית. ועל קלף לאפוקי נייר. ובדיו לאפוקי מיני צבעים אחרים:

משנה ו אע"ג דספרי אפיקורסים אינן מטמאין הידים. אפ"ה תקנו חכמים שספרי קודש יטמאו הידים. כדי שלא יניח אצלם תרומה. בחשבו לבעבור ששניהן קודש וחביבין כפ"ק דשבת:

משנה ז וכ"כ אין לתמוה על שתקנו חכמים דניצוק אינו חיבור כשיצוק מטהור על הטמא. והרי שניהן מחוברין. אמנם הרי גם בדאורייתא מצינן דכוותיה. ועדיפא מינה. כגון אמת המים שעובר על המת. ואפ"ה אינו חיבור. והשותת ממנו בצד האחר טהור. וכ"כ אין לתמוה על תקנת חכמים שפטרו לארון מלשלם הנזק שעשו עבדו ואמתו. והרי ק"ו הוא משורו וחמורו שהזיקו. שאין הארון מחויב להשתדל שיעשו מצוה. ומכ"ש עבד ושפחה. אלא ה"ט דשור וחמור אין בהן דעת לנקום באדון. ומראין בהן דעת להשמר בעצמן מלהזיק. צריך בעלים לשמרן. אבל עבד ושפחה. יש בהן דעת. וינקמו באדון לעשות היזקות שיצטרך האדון לשלם. ומדיש בהן דעת. ישמרו את עצמן מלעשות היזק גם שלא בכוונה: וכ"כ אין לתמוה על תקנת חכמים שתקנו בגט לכתוב בהתחלתו שנת מושל פלוני. ואה"כ בסופו מזכיריין שם משה רבינו ע"ה. שכותבין ומסיימין ג"כ משה וישראל. דהרי מצינו דכוותיה ועדיפא מינה בקרא שלא הקפיד בכך אפי' להזכיר שם רשע קודם חזמו של הקב"ה. אלא משום דכך סדר הלשון אין בכך כלום:

www.daat.ac.il www.hebrewbooks.org